ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

PARIS

ՓԱՐԻԶ

1949

891.981

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

Академия наук Армянской ССР
Фундаментальная библиотека

A II 89329

PARIS
ՓԱՐԻԶ
1948

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

Այս հատորիկը կը ձօնեմ մեր հոգեհատոր

ՕՐԻՈՐԴ ԻՐՄԱ ԳՐԻԳՈՐ ՍՏԵՓԱՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆԻ,

միամօր դուստր եւ շառաւիղ ազնուապտուղ Ծառին Տատուրեան գերդաստանին, եւ որ, դեռ պարմանուհի, մեզի հետ եւ մեզ սփոփելով անցաւ պատերազմին փոթորիկէն, եւ տեսաւ խաղաղութեան արեգակը:

Այժմ անիկա կ՚աճի կ՚ուռճանայ այնպիսի՛ շնորհներով, որոնք իրենց լոյսը կ՚ընդունին հայադրոշմ գեղեցկութեան, տոհմափայլ առաքինութեան եւ մանիշակաբոյր խոնարհութեան երրեակ լուսաղբիւրներէն:

Իր հօրեղբայրը
Ա. Ս. Տ.

ՁՐՈՅՑ ԻՐՄԱ ԹՈՌՆԻԿԻՍ ՀԵՏ

Այս առաւօտ յիշեցի քեզ, ո՛վ թոռնիկ,
Մայր տաճարէն ծըլխուած ծովուն յանդիման·
Ո՛հ, ի՛նչ պատկեր, ժամուն մէջ գոռ փոթորիկ,
Մինչդեռ խաղաղ ծովն իմ թուղթիս է նըման։

Յիշեցի քեզ, եւ ամէն օր կը յիշեմ,
Տաճարին մօտ, ծովուն ափին, տունէն ներս,
Ծագող, մարող արեգակին հետ վըսեմ·
Մեկնող նաւուն եւ քու միջեւ ի՛նչ աղերս։

Եւ արդ յանկարծ կը քաղցրանայ ամէն բան,
Արեւին պէս սա դիմացի լեռներուն,
Կ'անցնիմ կեանքին նոյն ուղիէն անխափան,
Մըխիթարուած քեզմով, քեզմո՛վ պատարուն։

Դուն ալ անշուշտ կը յիշես զիս մերթ ընդմերթ,
Քերթողներու մարգարտափայլ կըղզիէն,
Անկիւն նետուած արձանին պէս հընակերտ,
Զոր տօնական օր մը մարդիկ կը յիշեն։

Մատաղատի աղջիկ էիր երբ գացիր,
Ամպի ծըւէն՝ իմ յիշատակս աչքիդ դէմ,
Դուն մեզ տըրուած երանութիւն երկնածիր,
Տաղիս հետ զոյգ՝ հասակդ աղուոր կը դիտեմ։

Յիշէ՛ այդպէս զիս հանապազ, ո՛վ թոռնիկ,
Երջանկութեան քու օրերուդ լուսայորդ,
Երբ ոտքդ ալ մերթ արիւնեն քարն ու դըժնիկ,
Յիշէ՛ զիս... ե՛ս նաւաբեկեալ ծեր նաւորդ։

★

Եղի՛ր այնպէս, ինչպէս ես քեզ պատմեցի
Բարի մարդոց եւ կիներուն մայրական,
Հայոց ազգին սէրն ընդմիշտ թո՛ղ արծարծի
Սրտիդ մէջ ջինջ, ճակտիդ վրայ կուսական:

Եղի՛ր այնպէս, ինչպէս ես քեզ երգեցի,
Հասակագեղ, գերդ Անահիտ դիցուհին,
Որ կ՚արշաւէր սէգ գագաթէն Մասիսի,
Արիւնահոս որսին համար երազին:

Եղի՛ր այնպէս, ինչպէս ես քեզ սիրեցի,
Մաքրամաքուր, հանգոյն երկնի բիւրեղին,
Հաւատարիմ, խոնարհ որպէս գիւղացի,
Որ կը ջանայ նըմանիլ իր խաղողին:

Եւ երբ կարդաս գիրքը քեզի նըւիրուած,
Գուրգուրանքով միայն մէկ բա՛ն առ անկէ,
Որ ի պատիւ կեանքին տըւած է Աստուած
Արարչագործ Մուսան, աչքով սուտակէ:

Տըւած է ան, իբրեւ դրասանգ մեր հոգւոյն,
Դափնեպըսակ Արուեստն՝ անծիր երազով.
Եւ մարդկութեան համար խպառ ծովամոյն,
Փըրկութեան լա՛ստն է Հաւատքն ինք ապահով:

Հաւատա՛ դուն անմահութեան մեր հոգւոյն,
Որ չենք սուզիր անէութեան մէջ մըթին,
Որ կը մընայ, վայելքներէն վերջ տըժգոյն,
Տեսլական տարրն՝ ոլորտներէն շատ անդին:

★

Եւ երբ կարդաս գիրքը քեզի նըւիրուած,
Մերթ ժըպտելով, մերթ արցունքով խուսափուկ,
Գիտցի՛ր, թոռնի՛կ, աշխարհ սիրով է հիւսուած,
Կ՚անցնին մարտեր, կ՚անցնին ձըմրան ձիւնն ու բուք:

Տե՛ս, իրիկուան պարիկն ոսկի կը ցանէ
Հորիզոնին ալեծածան վարսերուն,
Մինչ ֆըրտնաթոր կուրծքերուն տակ կը ձայնէ
Զանգակն յոյսին, ղօղանջիւնով օրօրուն:

Եւ հաւատա՛ խոնարհներուն սուրբ դատին,
Կեղեքուածին, գիւղացիին, բանուորին,
Մարդիկ որոնք գիշեր ցերեկ կը դատին,
Որ մ'ալ իրենց երազին հետ լուռ կը մարին:

Արդ, ժայռին դէմ վրէժին ալիքն է ժայթքող,
Վառ կարմիրով արդարութեան հրդեհին.
Ա՜հ, ամէն տե՛ղ է մերկութիւնն անըսքօղ,
Մէկ արծաթով մարդ վաճառող Յուդային:

Եւ երբոր գայ փըրկութեան թուխս Մեսիան,
Փայլակնաձեւ թուրին գըծած ճամբայէն,
Պիտի պըճնես վարդով ճակատն յաղթական,
Պիտի ձեռքերդ ըրժոյգն անոր փայփայեն:

Յետոյ փակէ՛ գիրքը քեզի նըւիրուած,
Դաշնակիդ վրայ յաղթող երգով հայկական,
Եւ երազին թեւով դարձեալ հո՛ն տարուած,
Յիշէ՛, թոռնի՛կ... այսքան, ա՛յսքան եւ այսքան:

★

Զարքաշ ու քաջ ու հայաշատ Մարսիլիան,
Իր գեղեցիկ կոյսերուն լոյս ժըպիտով,
Կիրակիին կու տայ հրապոյր երփներփեան,
Լացող ծաղիկ՝ պատերազմին որոտով:

Այս առաւօտ յիշեցի քեզ, յիշեցի,
Մայր տաճարէն ծըխուած խունկին պէս բուրեան,
Զարը հեռուն կ'աղօտանայ, կ'առկայծի,
Եւ աշխարհ երգ մ'է կարծես, ե՛րգ յարութեան:

Մարսիլիա, Կիր. 18 Փետրուար 1945.
(Մայր Տաճարին եւ ծովուն մօտ):

ՑԵՐՏԱՆԷ

(ՏԱՂ ԿԱՏԱԿ-ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ)

Այս դրուագը, առնուած Աքսորի շրջանէն, պատմութիւնն է դժբախտ կեանքին հայ սպայի մը, որ մնալով հանդերձ քրիստոնեայ եւ խորապէս Հայ, իր անունը լոկ փոխած է ձեւականօրէն՝ կարենալ ապրելու համար, կարճ միջոց մը, երիտասարդ զարգացած Թրքուհիի մը հետ:

Անոնք ուխտած են, գաղափարական սիրոյ տեսիլքով, հասնիլ համամարդկային եղբայրութեան մօտաւոր կարելիութեան, ուր միայն կը հաւատան գտնել մարդոց երջանկութիւնը: Եւ երկուքն ալ նահատակաբար կ'իյնան այդ հաւատքին լուսաւոր եւ մաքուր խորանին վրայ:

Ա. Տ.

Ֆ Ե Ր Տ Ա Ն Է

(Տաղ Կատակ–ողբերգական)

Ա.

Վերջալոյսին դէմ Հայտար Փերթէվ պէյ տրխուր կ'երազէր,
Դուրսը գարունն էր ոսկի տարափով կ'երգէր կեանք ու սէր:

Ամէն բան զուարթ, ամէն բան շքեղ, գունաւոր պաստառ,
Կ'երթար տարածուիլ, ծածկել դաշտ ու ձոր, ու ծըփուն անտառ:

Կ'անցնէին թեւեր, կ'անցնէին հաւքեր, խելառ ճիչերով,
Բնութեան երփնագեղ հարսնիքն էր հեռուն, կապոյտ լիճերով:

Ո՜հ, երթալ ձուլուիլ, նոյնանալ յաւէտ բոլոր տարրերուն,
Սէր էր անվախճան, եւ գուցէ մահուան ալիք վարարուն:

Ո՜հ, մերկամարմին նետուիլ գետին մէջ այդ խոլ երազին,
Հաւատք էր, աղօ՛թք, լայնաթեւ նուագ զոր կ'երգէ սօսին:

Մութ էր կիսալոյս, նըկարի մ'ինչպէս հեռաստաներն անդայտ,
Որ կ'երթայ սուզուիլ, ծովուն վրայ նաւակ մ'իբրեւ գայթ ի գայթ:

Անմահութեան կոչ, ուր աշխարհ մ'անոյշ մեզ կու տայ հրաւէր,
Երթալ յանձնուիլ անհուն տեսիլքին, սիրտով կարեվէր:

Ապրիլն երջանիկ, բայց մեռնիլն աղուոր կը թուէր ա՛յնքան,
Ա՜խ, մեռնիլ, ապրիլ, ապրիլ ու մեռնիլ քունով դիւթական,

Նաւել անդադար, նաւել խորհուրդին մեծ առագաստով,
Եւ չըգըտնել զայն, չըհասնիլ Անոր հազա՜ր կարօտով:

Մութ էր. եւ գարնա՛ն կուսական սիրտէն յար կը խընկանար
Ըստաշխին անուրջին, իր մոռացութեան բոյրով անհընար:

Նընջելէ առաջ՝ կ'երթար լուսընկան համբուրել մեղմիւ
Սուրբ աջն Աստուծոյ, եւ խոստանալ նո՛ր համբոյր առ վաղիւ:

Մութ էր կիսալոյս, նըրբահիւս թելով, թափանցիկ քօղով,
Կարծես մեզի գար բոպիկ քերթուած մ'աչքերը ցօղով:

Սիրահար աստղերն, երկինքի սեմին, կու լային լըռիկ,
Իրենց մազերուն անցուցած մեխակ, յասմիկ ու հիրիկ:

Բ․

Լուռ էր․ եւ հեռո՛ւն ճառագայթ մը դեռ կ'ուշանար երկար,
Հայտար Փերթէվ պէյ, միայնակ նըստած, տըրտում կը խոկար։

Եւ աքսորավայր լերկ քաղաքն իրեն կը թուէր ըլլալ
Խորունկ գամբարանն յիշատակներու, ուր կու գային լալ,

Մեր չորս ծագերէն, աշխարհի անգութ հորիզոններէն,
Թըռչուններն ամէն եւ անապատէն մարդերն համօրէն։

Եւ անտարակոյս, հակառակ գարնան պայծառ խոստումին,
Պիտ՝ ըլլար մըթին եւ փոթորկալից գիշերներէն մին։

Ո՞վ էր որ անդուլ կը պեղէր հոգին՝ այդ դաժան մարդուն,
Եւ կը հըսկէր ի՛ր սընարին մօտիկ, թախիծով արթուն։

Ո՞վ էր որ կու լար, ո՞վ կը բարբառէր, եւ ո՞վ կը կանչէր․
Հոն, Թօնընկէցին փայլակով գըծուած, ազազուն խաչեր։

Ո՞վ էր կը ճըչէր խաւարին ծոցէն, եւ ո՞վ կը վազէր,
Ո՞ր կինն էր կախարդ, որ կը տարածէր իր խոնաւ վարսեր։

Հորիզոնին դէմ մինարէ մը լոկ կը ցըցուէր լըռին,
Եւ որ կ'երթար խրել Աստուծոյ կողին՝ երախն իր սուրին։

Մինարէ մը լոկ, որուն շուքն անշեղ եւ անցնող ամպեր,
Կը գրէին արո՛ւ էլիֆն Իսլամին․ — « Ալլահո՛ւ էքպէր »։

Աղօ՞թք էր, անէ՞ծք, վիհերուն վերեւ, թէ դուժկան մահուան,
Կ'օլորուէր աղօթքն հին մինարէին, զերդ օձ հոտեւան։

Մըթնեց ամէն բան․ ծառերն ու լեռներն հողմակոծ երգով,
Գիրքերուն վերջին գիրքը կը կարդան խըռպոտ հագագով։

Անձրեւն ըսկըսաւ․ շանթեր կը սուրան սեւ–սեւ ամպերէն,
Կարծես ճիւաղներ՝ անմեղ զոհերուն վարդեր կը բերեն։

Եւ իրենց արեան լայն պատանքն հագած կըմախքներ անթիւ,
Որ փող կը զարնեն ու պար կը պարեն, եւ գիշեր եւ տիւ։

Մինարէն է լոկ, կարծես անծանօթ զանգի զանգինով,
Կայծակներուն դէմ նետ Կենտաւրոսի, քըրքջում արիւնով։

— « Ալլահու էքպէր, Ալլահու էքպէր, Ալլահո՜ւ էքպէր,
Զարը թո՛ղ մարի, թո՛ղ յաղթէ բարին, ո՜վ Պատգամաբեր »:

Կ'անցնի մըրըրիկն՝ արեան ծովերէն, կ'երկընչին ամպեր,
Ձեռք մ'անոնց կուրծքերն՝ ատրաշէկ մուրճով անդուլ կը կոփէր:

Աստուած կ'արտասուէ, սատանան միայն դեռ կը հաւատայ.
— « Ո՜վ սուրբ Ռամատան, ո՜հ, քեզ էլվետա, ո՜հ, քեզ էլվետա »:

Գ.

Հայտար Փերթէվ պէյ կ'ունկընդրէր երգին վայրագ դիւթանքին,
Եւ կը սաւառնէր, արծիւի նըման, իր խիզախ հոգին,

Ամեհի երգով եւ հայրենաբաղձ կառաչով մըթին,
Արիւնածաւալ ծովերէն անդին, սարերէն անդին:

Կը թըւէր իրեն լըսել հայկական երգ մը հովին հետ,
Թեւաւոր շեշտով, փըրփըրուն ալիքով, շունչով հոտաւէտ:

Ինք ամպի նըման, գետի մը վըրայ կարօտով հակած,
Երգն ամպէն ծագած ծիրանի գօտի, մինչեւ Արագած,

Կը թըւէր իրեն երգին թեւերով թեւել անընդհատ,
Ձայն տալով Հայոց, սիրտ տալով անոնց մինչեւ Արարատ:

Եւ պար կը դառնար, արեւին նըման ինք իրմով գինով,
Ողջագուրելու աշխարհ Հայաստան, փառաց բազինով:

Հայկական պարին չափով ու ծափով ան պար կը դառնար,
Մեր աղջիկներուն եւ մեր տըղոց հետ, խենթ ու խանդավառ:

Ա՜խ, թողէ՛ք երգէ, թողէ՛ք որ պարէ Հայոց տղան պարթեւ,
Արաքսի ափին, Արաքսի նըման ոստումով թեթեւ:

Ա՜խ, թողէ՛ք երգէ, թողէ՛ք որ պարէ վիշտով անսահման,
Իր շուրթերուն դըրած՝ մեր հին դարերուն սափորն արբեցման:

Կը թըւէր իրեն, մէջքին կապած ցոլքն՝ հայ արեգակին,
Եւ ճակտին վըրայ կիրակի օրուան ճաճանչուն ոսկին,

Կը թըւէր իրեն մըտնել մատուռէն իրենց գիւղակին,
Եւ չարականին խըմել արցունքներն, իբրեւ ջուրն ակին:

Եւ յաջորդ օրն ալ, կոյս երկուշաբթի, երթալ դըպրատուն,
Իր գիրքերուն պէս, իր մելանին պէս աչքերով պըճլատուն:

Երթալ դըպրատուն, զի ժամուն նըման, հոն է միշտ Աստուած,
Ներկայ է Աստուած, ուր կայ հայ գիրով ԱՅԲ, ԲԵՆ, ԳԻՄ գըր-
ուած:

... Իսլամական խոր եւ ծանրաթախիծ այդ հորիզոնէն,
Ձայներ կը պոռան, ամպերուն ետին զանգակ կը զարնեն.

— « Օ՛ն, եկո՛ւր մեզի, մենք քեզ կը սպասենք, քեզի կը յուսանք,
Կարմիր են հագեր Հայրենեաց դաշտեր եւ Հայոց կուսանք »:

Եւ կարծես, նըժո՛յգ ձի հեծած, կ՚երթար ահռելի կոչին,
ՄիճարԷիճ շուքն, անդունդին վըրայ, կամուրջ էր քաջին:

Արիւնը թաւալ կու գար ծովու պէս ու կը շառաչէր,
Երակներուն մէջ հըրդեհ կը վառէր, կը մըխար ճենճեր:

— « Ո՛հ, մութ է, Տէ՛ր իմ, որպէս թէ բացուին սեւ գերեզմաններ,
Կին մ՚ինծի կու գայ լալագին, կարծե՛ս մօրըս նըմանէր:

— « Ա՛խ, մա՛յր կը ձայնեմ: = Ո՛հ, իմ հէք որդիս կ՚ըսէ անիկա»:
Ու ձեռքերուս մէջ, մեր աղբիւրին պէս, դեռ կը հեկեկայ:

Դ.

Հայտար Փերթէվ պէյ ոտքի կանգնեցաւ չինարի նըման,
Հա՛յ էր եւ արի, արու եւ պարթեւ, Մասիսը լըման:

Ոտքի կանգնեցաւ, մեր լերան նըման, մեր Հայկին հանգոյն,
Եւ լացաւ խորունկ. ապա, հանդարտած, ժըպտեցաւ իսկոյն:

— « Ո՞ւր ես, Ֆերմանէ՛, մութ է. եւ ինչո՞ւ լոյսը չես վառեր,
Կարծես, այս գիշեր, մեր տան երդիքին սեւ հաւ մ՚է թառեր »:

Հայտար Փերթէվ պէյ քալեց մեծաքայլ, գորգին վրայ մութին,
Եւ կարծեց տեսնել որ ուրուականներ իրեն կը ժըպտին:

Կարծեց շօշափել ձեւեր բիւրաւոր, ձեւեր քընքշենի,
Եւ ինչպէս որ մօրա՛յլ գիշերուան ծոցէն աստղ մը կ՚արիւնի,

Փախչող ձեւերէն մէկը կառչեցաւ իր տաք միսերուն.

A 11 / 89329

— « Ո՜հ, յիշէ՛ սիրոյ համբոյրն առաջին, գարուն է, գարո՛ւն:

« Յիշէ՛, սիրելի՛ս, երբ նըշանածի մատանին մատիս,
Վարդ մը քաղեցի, արցունքը վըրան իմ վառ կարօտիս:

« Յիշէ՛, երբ անցնիմ երազէդ որպէս ծիծառ մոլորուն,
Բացուեր են սիրոյ դուռները բոլոր, գարուն է, գարո՛ւն »:

Հայտար Փերթէվ պէյ փարած մնաց իր մօր, իր նըշանածին,
Եւ երեքը մէկ խօսեցան, լացին, ժըպտեցան, լացին:

Ո՜հ, արժանախումբ տեսե՞ր էք այսպէս, մութ երկինքին տակ,
Նահատակ արեան վերեւ կարկառուած խորան ըսպիտակ:

— Ֆերտանէ՛, եկո՛ւր լամբարը վառէ. մութ է. չե՞ս լըսեր.
Դուն միայն կրնաս այս խաւարին տալ շիթ մը, շի՛թ մը սէր:

Ե.

Ֆերտանէն, չըքնա՛ղ Թըրքուհին, ելաւ լամբարը վառեց,
Անշուք յարկին տակ՝ հուրիի նըման մերկ լոյսը պարեց:

Լոյս էր, լոյսի պար, խաւարին հիւսուած նուրբ ցայգածաղիկ,
Թըրքուհին, կարծես, զերդ լուսին ամպէ՛ն ծագէր խաղաղիկ:

—«Ո՜հ, սա Թըրքուհին, աշխարհ մը սիրոյ, կէս լոյս եւ կէս մութ,
Գաղտնիքներու լուռ քաոսէն ծագող աշխարհ ժանտաժուտ:

« Եւ տունկ թախծութեան, եւ գեղեցկութեան ջահուած վարդենի,
Վըհուկ չարագիւթ, եւ պորտախաղաց գընչու գեղանի:

« Առեղծուած անլոյծ, եւ վախճանական բըժժանք ու մահիճ,
Այլ մայր ցաւագին, եւ միշտ խաչուած քոյր, օրէնքով դահիճ:

« Թըրքուհի՛, աշխարհ անծիր լըռութեան, ուր մեռնիլ կ՚երթան
Երազին բոլոր վըտակներն անոյշ եւ ալեատան:

« Ֆերտանէ՛, ես քեզ կ՚ուզեմ տարածել, որպէս արշալոյս,
Տըրտմութեան վըրայ ձեր անապատին, մեղքով հեռախոյս:

« Թո՛ղ լաչակներուն ծըփանքէն թըռչին թեւեր արտոյտի,
Թո՛ղ գեհենական կարմիրն ընդունի համբոյր կապոյտի:

Академия наук Армянской ССР
Фундаментальная библиотека

«Թո՛ղ սիրտ մը գոնէ բաբախէ մեռա՛ծ սիրտերուն միջեւ,
Թո՛ղ ըսեն լացի՛ն անոնց կուրծքերուն քարերը մինչեւ:

«... Ոճիր է, աւա՜ղ, երբ ոճիրն այրես վրէժին կայծակով,
Մեղք մ'է, երբ խայթես սիրտն օտարներուն՝ ուժին պիծակով:

«Ոխին շեփորով չեն կանգնիր երբեք մեռելներն ոտքի,
Յարութիւն կ'առնեն, երբ հընչեն սիրոյ զանգակներն ոսկի:

«Լայն է հայ հոգին, լայն գըրկին նըման Հայոց լիճերուն,
Եղբայրութիւնն հոն կը ծըփայ գոյն գոյն, արեւով ջեռուն:

«Համբուրէ՛ բորոտն, ու վա՛րդ մը նետէ Թուրքին ոսոխիդ,
Նոր երկնակամար պիտի շողշողայ աստղով յոգնախիտ:

«Ան գընդակ ցանեց, մենք ցանենք ցորեն օրհնըւա՛ծ երգով,
Ան արիւն թափեց, մենք թափենք քըրտինք պըսակուա՛ծ միրգով:

«Հայ ակօսներէն կը կանգնին կըրկին հասկն ու գերանդին,
Բարի փարչերուն ջինջ կարկաչ կու տայ ալիքը կաթին:

«Մեր ազատութեան ճանապարհն Աստուած արցունքով գըծեց,
Բայց պըճնեց վախճանն հերոսապատում փառքով մեծամեծ:»

Ա՛յսպէս կ'երազէր ու կը մըրմընջէր Հայոց ոգան պարթեւ,
Որուն սէգ սիրտէն կը թըռչէր Ցեղին արծիւն արիաթեւ:

Մերթ զինուած այսպէս, իր ողկարութեան զէնքով սիրավառ,
Համբոյր ցօղելով գեղակէ նըման, կ'երթար սարն ի վար:

Մերթ հերոսացած, մեր վիշապաքար դիւցազանց նըման,
Մասիսի գըլխուն կ'ըլլար մորենի, բոցով նըւիրման:

Հայտար Փերթէվ պէյ եւ կը փափաքէր, կ'ըղձար, կը տենչար
Այլազգ կոյս աղջիկն ընել հաշտութեան եւ սիրոյ տաճար:

... Ո՛վ էր Ֆերտանէն, դեռ քըսանամեայ ծիծղուն թըրքուհին,
Արժանի, անշուշտ, մեծ Սուլթաններուն մարգարտեայ գահին:

Մոգական բառով՝ շուքին մէջ ծորող աղբիւր նըրբաշիթ,
Որուն մէկ կաթիլն է բաւ, յաւիտեան, ըմբրեղ բաժակիդ,

Որմէ երբ խըմես՝ Աստուծոյ նըման դուն կ'անմահանաս,
Ու կը սաւառնիս աշխարհէ աշխարհ, աստղէ աստղ անհաս:

Ո՞վ էր Ֆերտանէն, պարթեւ հայ տըղուն ոսկի մատանին,
Որուն ճաճանչներն ազդութիւն մ'ամբողջ մահուան կը տանին:

Ոչ ոք կը ճանչնար ճակատագրական այդ աղջիկն աղու,
Եղեռնին հանդէպ՝ ապաշաւ դողդոջ եւ աղերսարկու:

Եւ խաչելութիւն, կուսական անբիծ թեւերով շուշան,
Եւ ժառանգական մեղանչում անդէտ, դառնապէս դրուժան:

— «Ո՜հ, դո՛ւն Ֆերտանէ, քու սեւ աչքերէդ աշխարհն է մըթներ,
Թո՛ղ ոչ ոք ինծի հարցընէ ծագումդ, ես զայն չեմ գըտներ:

«Աւա՜ղ, չեմ կըրնար գաղտնիքն արցունքիդ պատմել աշխարհի,
Ըսել թէ Ոճիրն, իր կարմիր բոցով, անոր մէջ կ'այրի:

«Ըսել ու պատմել թէ շիթ մ'արցունքով, դո՛ւն քոյր սըրտագին,
Կը ցանկաս մարել հըրդեհն արիւնին եւ գոյը մեղքին:

«Դուն փուշերուն քով գլխուածով բուսած մանիշակ բարի,
Ես միշտէն փըրթած ճիւնահիւս վարար, ես Պարթեւ արի:»

Զ.

Ֆերտանէն, չըքնա՛ղ Թըրքուհին, ելաւ լամբարը վառեց,
Լոյսին մէջ, յանկարծ, իր պերճ հասակին շուշանը պարեց:

Կը թուէր ըլլալ տեսիլք երկնաչու, որուն չես հասնիր,
Չըկան ոչ երկինք, ոչ արեւ, լուսին, եւ ոչ ալ երկիր:

Կեցաւ Ֆերտանէն, տաւիղի նըման թըրթռուն լարերով,
Լոյսին մատին տակ նըւագեց մեղմիկ, կարօտ ու գորով:

Հայտար Փերթէվ պէյ մօտն էր, ժըպտադէ՛մ եւ ասպետական,
Եւ ինչպէս երա՛զ ու սարսուռ կու տայ մահիկ լուսընկան,

Չինար ծառի պէս իր մատնիկներով ծուփ առ ծուփ դողդղաց,
Եւ ծառի նըման հակեցաւ առաւ համբոյր երկիւղած:

Միայն մէկ համբոյր, ալիքի նըման ծորան ու ծաւալ,
Ափերուն վըրայ մեռնող տըրտմութեամբ, բուրեան ու թաւալ:

Համբո՜յր, աչքերուն գիշերէն թըռչող ասուպ բոցադէս,
Որ անհունութեան կը գըծէ կարծես սահման աղեկէզ:

Հայտար Փերթէվ պէյ իր վըսեմ սիրոյն այդպէս դրաւ պայման,
Այդ էր հայկական պատուոյ խորանին օրէնքն անխափան:

— « Ֆերտանէ՛, գիտցի՛ր, խորհրդանիշն ես դուն յաւերժական,
Նախճիրին վերեւ, եղեռնին ընդդէմ եւ դըժխեմ մահուան:

« Խորհրդանիշն ես, մաքուր եւ անվերջ բոլոր տենչերուն,
Լեռներուն վերեւ սիրոյ արեւծագ, կառքով օրօրուն:

« Եւ եղբայրութեան եւ մեծ հաշտութեան ձիթենի վըճիտ,
Դուն հայ փեսային ի նուէր բերուած անկորուստ օժիտ:

— « Ֆերտանէ՛, գիտցի՛ր, խորհրդանիշն ես դուն յաւերժական,
Որուն ի պատիւ ապառնի օրերն ի հանդէս կու գան »:

Ա՛յսպէս կը հըծծէր Հայտար Փերթէվ պէյ, ազնիւ Հայորդին,
Ա՛յսպէս կը կընքէր դուռն ոսկեդըրուագ, իր պարկեշտ ուխտին:

Ֆերտանէն, ի լո՛ւր ջերմ մըրմունջներուն հայ տըղամարդուն,
Ինչպէս զեփիւռէն շարժած վարդի թուփ, կոկոնով փըթթուն,

Իր քողերուն մէջ, իր ցօղերուն հետ կու լար, հեկեկուն,
Եւ ամէն առտու, նոյն սուրբ համբոյրով, եւ ամէ՛ն իրկուն:

Է·

Կու լար Թըրքուհին, իր արցունքներուն երգով դողդոջուն,
Իբրեւ թէ հոսէր բլուրներէն ղարվար առուակ պաղպաջուն:

« Հայտար Փերթէ՛վ պէյ, թո՛ղ նախ Աստուծոյ կամքը կատարուի,
Ապա պըսակուի թո՛ղ իմ արիւնով ուխտն այս պատիւի:

« Թո՛ղ խաղաղութիւն ըլլայ ամէն կողմ, թո՛ղ բարիք ըլլայ,
Ո՛հ, թո՛ղ ալ հանգչի, թո՛ղ հանգըստանայ զոհն արիւնլըւայ:

« Թո՛ղ ազատութիւն ըլլայ ամէն կողմ եւ Հայոց ազգին,
Թո՛ղ շողայ Մասիսն, իբր ազատութեան զոհաշատ բագին:

« Սակայն, Հայտա՛ր պէյ, կրնա՞մ լեցընել անդունդն իմ անձով,
Կը բաւէ՞ն անոր այս իմ աչքերուս արեգակն ու ծով:

« Կրնա՞մ ես ընել, այս իմ բազուկներս, աստղազարդ կամուրջ,
Կրնա՞մ պարզել սիրտս, իբրեւ ծիածան, իր կամարին շուրջ:

« Երանի՜ ինծի, եթէ կարենամ ըլլալ քաւութեան
Վերջին զոհն անմեղ, եւ ինքնամատոյց եւ երփնագունեան:

« Երանի՜ ինծի, այլակերպութեան այս պարեգօտով
Եթէ կարենամ ծածկել մերկ ոճիրն, ահեղ ամօթով:

« Երանի՜ ինծի, եթէ ջախջախեմ բազուկն անըղձամ,
Իմ կոյս զայրոյթիս թուրով բոցեղէն, եւ հարի՜ւր անգամ:

« Սակայն, Հայտա՛ր պէյ, յանուն Ալլահին, ինչո՞ւ չեմ կրնար
Ջընջել էութիւնն արիւնաշաղախ, Զարին դիւահար »:

Եւ պատանեկան կերկերուն ձայնով լացաւ Թըրքուհին,
Եւ իր հետ լացին կարմիր կակաչներն Հայոց աշխարհին:

Ը.

Եւ այնուհետեւ Ֆերտանէն, չըքնա՛ղ Թըրքուհին, եղաւ
Հայ ցաւին վըրայ բացուած ճերմակ վարդ, եւ ցօղաթաթաւ:

Մաքուր ձեռքերով, մաքուր շուրթերով, մաքուր էութեամբ,
Ո՜հ, մեր Մասիսի գագաթէն նուաղ լուսընկայ անամպ:

Ի՞նչպէս կը ծընին շուշաններն անբիծ, սեւ մեղքէն, Տէ՛ր իմ,
Բայց ի՞նչպէս կը ծնի վայրագ ոճիրէն, ջինջ սիրտ մըտերիմ:

Ի՞նչպէս ծագեցաւ մեր վերեւ տակաւ հաշտութեան արփին,
Ջուր բերին ցայգերն անցեալին խորէն, սրինգներով նըրբին:

Ոչ ոք դեռ կըրցաւ այդ հակասութեան շիւղերն անջատել,
Ոչ ոք դեռ լուծեց Բնութեան գաղտնիքին հանգոյցն օձաթել:

Եւ այնուհետեւ, Ֆերտանէն, չըքնա՛ղ Թըրքուհին, հագաւ
Մեր սուգի տարազն, իբրեւ մահուան վրայ նոճի մըրըրկաւ:

Եւ նըւիրուեցաւ հայ մանուկներուն խնամքին օրն ի բուն,
Անոնց սնարին մօտ հալեցաւ զերդ մոմ, աչքերով անքուն:

— « Տէ՛ր, գըթա՛ Հայոց, Տէ՛ր, հասի՛ր անոնց կ՚աղօթէր անի,
Յանուն սուրբ գիրքին, կայծակով գըրուած, յանուն Գուրանի:

« Հեղեղն արիւնին, հեղե՛ղն արցունքին, Տէ՛ր, թո՛ղ ալ կասի,
Սուրբ գիրքին համար, Տէ՛ր, ամօթ, ամօթ, ամօ՜թ մ՚է ասի:

« Երկինք եւ երկիր կ'ողբան միասին, դըժո՛խքն իսկ կու լայ,
Անէծք պիտի տան մեզ դարերն խոլառ, ո՛վ անգութ Ալլահ։

« Տէ՛ր, ոչինչ գիտեմ, որ հաւասարի հայ մանուկներուն
Սեւորակ աչքին, մահուան մէջ անգամ կեանքով պատարուն։

« Ո՛վ որ չէ տեսած աչքերն հայ մանկան, չէ՛ տեսած Աստուած,
Երբ գիշերներն իսկ ըլլան արեւով միշտ լուսաւորուած։

« Սեւ հըրդեհին դէմ այդ իմաստութեան, Տէ՛ր, գըթա՛ ինծի,
Ես անբաւ փառքի՛դ համար հեծեծող եղէգ աղարծի։ »

Եւ այնուհետեւ, Ֆերտանէն, չըքնա՛ղ Թըրքուհին, պատմեց
Հայոց մայրերուն իր վիշտն անսահման, չեշտով մըշտահեծ։

Եւ այնուհետեւ կ'ուզէր ան տեսնել լոկ Հայու աչքեր,
Աստղավառ ցայգով Աստուծմէ գըծուած անպատում պատկեր։

Ո՛հ, Հայու աչքեր, Յաւէտ կըտուրքէն Թըռչող ծիծառներ,
Իցի՛ւ թէ ձեր երգն աշխարհի վերեւ յաւէտ չը մնանէր։

Ֆերտանէն, չըքնա՛ղ Թըրքուհին կու գար, երբ իրկուն ըլլար,
Կու գար հիւղակին ճըրագը վառել, եւ լըռիկ կու լար։

Թ.

Օր մը, Ֆերտանէն, չըքնաղ Թըրքուհին, ծա՛նր հիւանդացաւ,
Իր արծաթ գըռնակն եկան բախեցին տառապանքն ու ցաւ։

Ծանր հիւանդացաւ մեր արեւելեան անգին դիցուհին,
Մահուան սեւ փեսան եկաւ պըսակուիլ իր հարսընցուին։

Աչքերուն վըրայ աշնանային ամպ իջաւ տըրտմութեամբ,
Սըրտին քնարն եկա՛ն զարնել հուրիներ, դողահար մատամբ։

Եւ ինք, լըռութեա՛ն թաղարէն բուսած ծաղիկ մըթադոյն,
Կը ծըփար անդոյր, արցունքին ցօղով խաչին քառանկիւն։

Այդ ձեւին իմաստն հասկըցաւ միայն, երբ նըւիրուեցաւ
Մեր ողջակէզին, իր ցեղին ձեռքով, ցե՛ղ անապաշաւ։

Օր մը, Ֆերտանէն, չըքնաղ Թըրքուհին, ծա՛նր հիւանդացաւ,
Ջերմիկ ու մահիկ բոսոր բերանով ա՛յսպէս խօսեցաւ.

— « Հայտար Փերթէ՛վ պէյ, ես քեզ սիրեցի աչքէ՛ն աւելի,
Բաժակ էի ես, քու շուրթերուդ դէմ, դառնութեամբ առլի:

« Ուխտ էր սրբութեան, մեր ուխտն աշխարհի՛ պղծութեան վե-
րեւ,
Մէկ տուինք մահուան, դող առինք մահէն, զերդ երկու տերեւ:

« Հայտար Փերթէ՛վ պէյ, ես քեզ սիրեցի աչքէ՛ն աւելի,
Սիրեցի Հայերն, իրենց աչքերով ա՜յնքան վշտալի:

« Ես այդ աչքերուն ծովերէն անցայ, գտնելու համար
Ափերուն վըրայ սիրտ մը, սի՛րտ մը լոկ, զարկով անհամար:

« Ո՜հ, նե՛րէ՛ ինծի, երբ դարձեալ սիրե՛մ քեզ մահէն անդին,
Կը թառամի վարդն, այլ կ՚անմահանայ բուրումն իր թերթին:

« Թո՛ղ ներեն ինծի Հայերը բոլոր ու բոլոր մարդիկ,
Արդարներ ունէր մեր ազգն եւ ունէր Կայէնի որդիք:

« Թո՛ղ ներեն ինծի իմ ազգիս բոլոր բարեպաշտ կանայք,
Աւա՜ղ, չէք ճանչնար դուք դեռ Թըրքուհին, իր սէրն ու հըմայք:

« Հայտար Փերթէ՛վ պէյ, բարութեան խաղաղ լիճ մ՚է Թըրքուհին,
Ես մէկ համբոյրով մեռնող հէք ալեակ, իր լուռ ափունքին: »

Հայտար Փերթէվ պէյ ծըռեցաւ առաւ համբոյր մը միայն,
Համբոյր մ՚արցունքով, իրենց սըրբազան ուխտին համաձայն:

Պիտի համբուրէր աչքերը միայն ... աչքե՜ր մահամերձ,
Աչքեր արտասուող, իրենց ամպին մէջ ժըպտելով հանդերձ:

Եւ զանգակ հընչեց, մահուան ղօղանջով, սիրոյ բարձունքէն,
Եւ բուրումնաւէ՛տ ծաղիկ եղաւ մահն, աչքերուն խունկէն:

Օր մը, Ֆերտանէն, չըքնաղ Թըրքուհին, ծա՛նր հիւանդացաւ,
Կարծես, հեռաւոր գիւղերէն անդին, մայրը կարօտցաւ:

Ա՜խ, Թողուլ երթալ, մոռնալ ամէ՛ն բան, բայց գոնէ մեռնիլ
Մօր մը թեւին տակ, մօր մը ծունկին քով, զերդ ցօղի կաթիլ:

Ֆերտանէն յիշե՛ց մայրն ու որբի պէս գըլուխը դարձուց,
Դարձուց պատին դէմ, դարձուց զայն մարդոց աշխարհէն գըձուձ:

Ջըտեւեց երկար. մեռաւ Ֆերտանէն, ժըպիտով վերջին,

Մեռաւ Թըրքուհին, ինչպէս կը մեռնի կարապը լիճին,

Ինչպէս կը մեռնի ծիծառն, իր ճամբո՛ւն երազով ուրախ,
Ինչպէս կը մեռնի եղնիկը սարին, լուսնակով խաղաղ:

Ա՜խ, ինչպէս մեռան մեր կոյս աղջիկներն, արիւնած վարդով,
Որոնց արցունքէն մարեցան, յանկարծ, աստղերն անվրդով,

Որոնց աճիւնէն տարմ առ տարմ սլացան ճերմակ տատրակներ,
Որպէս զի մաքուր լեռներուն վըրայ Աստուած իսկ չիկնէր:

(Ո՜հ, հա՛յ աղջիկներ, նահատա՛կ քոյրեր, ներեցէ՛ք որբ տղուն,
Որ կ՚ուզէ անմահ ձեր տարմին խառնել Թըռչնիկ մը դողդղուն:)

Մեռաւ Ֆերտանէն, մեռա՜ւ քերթըւածն, անտէրունչ քնարով,
Եւ մինարէին շուքը մեներգեց իր բարակ լարով:

Բայց ճառագայթեց Գաղափարն անոր եւ յաւերժացաւ,
Եւ սէր բըղխեցին մեր լեռներն ամէն, ամէ՛ն քարանձաւ:

Ջի լուսապայծառ տեսիլ էր, ցաթա՛ծ հուրէ՞ն թէ խաչէն,
Մութ դարուց պարգեւ՝ իսլամական Թուխ այս Պէաթրիչէն:

Սըրբուհի՛, բռնած ծագող արեւուն բաժակն իր ձեռքին,
Սա գեհենապարտ դուժ խաժամուժին լոյս տալու կըրկին:

Եւ գերեզմանէն, ուր լուսինն իբրեւ մասուր կը հակի,
Սիրտ մը կը քըթթէ, շողով բացխըփիկ, հէք կայծոռիկի:

Զո՜հ մաքրագործման, նընջէ՛ դուն մահով, նընջէ՛ դուն կեանքով,
Կը հըսկէ Երազն, իր քօղով կարմիր, ճերմակ քարիդ քով:

Կը հըսկէ, կու լայ հայ տըղամարդուն վիրաւոր հոգին,
Որ ասուպի պէս ինկաւ մանգաղէն՝ անգութ մահիկին:

Ժ.

Հայտար Փերթէվ պէյ գետակին մօտիկ լուռ կը թափառէր,
Անցեալէն միայն կը թըռչէին մերթ յուշեր ու բառեր:

Գետակն էր անոյշ, ծաղկած ափերով, առկախ շուքերով,
Կ՚երթային ջուրերն, արծաթ մոմերով, թել թել հէնքերով:

Ափով ջուր առաւ, եւ անոր լիճէն խըմեց տըրտմօրէն,
Անմեղ աչքերով տըղայ մը կու լար լըճակին խորէն:

— « Պիտի ուզէի, որպէս զի շողերն աչքերդ հինայեն,
Կաթիլ մ'ալ քեզի՛ բերել, Ֆերտանէ՛, լացող տըղայէն: »

Կ'երթային ջուրերն, յիշատակներուն փառուած լաստերով,
Հին գեղջուկներուն սիրոյ խայծերուն՝ ունայն կարթերով:

— « Անունս եմ մոռցեր, անո՛ւնս ըսէք ինձ, հայրենի՛ ջուրեր,
Դուք զայն չէք մոռցած, ձեր թուխ գիրերով զայն մայրս է գըրեր:»

Եւ տըղու նըման անունն իր կանչեց, պոռաց շատ անգամ:
— « Լըսեցի, կու գամ, ըսաւ ձայն մ'իրեն, մի՛ կանչեր, կու գամ:»

Եւ ուրիշ ձայներ կանչեցին կարծես վիհէն թաքթաքուր·
— « Հա՛, հա՛... հուրիներն արթընցան ուրախ· հա՛, հա՛... դո՛ւն
եկուր:

« Տե՛ս, հարսանեկան սըրսկապան պըճնեց Ֆերտանէն այստեղ,
Հարս ու փեսայի՛ն համար վառեցինք կերոն ու կանթեղ:

« Հի՛, հի՛, հի՛... տեսէ՛ք, կեռնեխը դարձեալ կեռաս մը կըտցեց,
Հի՛, հի՛, հի՛... տեսէ՛ք, մահն անյագ շուրթով երազ մը ծըծեց »:

Անծանօթ ձայներն, անծանօթ սարսուռ տըւին խեղճ մարդուն,
Դեւերով լեցուն թըւեցաւ իրեն գարնան ջինջ առտուն:

— « Ո՞վ կը կանչէ զիս, ո՞վ զիս կը հեգնէ, ո՞վ անցաւ գետէն,
Ձայները բոլոր՝ մեր երազներուն մահը կը բօթեն:

« Ա՜հ, գիտեմ, մարդիկ եւ իրերն այստեղ հեգնութիւն են լոկ,
Ու դեռ կը լըսուի, անտառին խորէն, ծիծաղն անողոք:

« Ի՜նչ երանութիւն, գետին հետ երթալ անհուն երազին,
Եւ ծովի նըման ծածկել երազով՝ այս աշխարհը սին: »

Ու կը զառանցէր, կը խօսէր անդուլ դըժբախտ Հայորդին,
Չէր կըրնար մարել կրակն իր ճակատին, մորմոքը սըրտին:

— « Ցաւերժահարսեր զիս իրենց թեւով տարին սարն ի վեր,
Եւ հոն գըրեցին կոյս էջին վրայ ձիւնին անըստուեր,

« Լոկ երեք տառեր, երեք գիրերով բառ մը բոցեղէն,

ՀՈ, ԱՅԲ, ՑԻ, դարձեա՛լ ՀՈ, ԱՅԲ, ՑԻ... գիրե՛ր որ կը գեղ-
գեղեն:

« Խորհրդանշա՛նն այս է Հայութեան, Մասիսի գլխուն,
Գուցէ կը մարին աստղերն, այլ կ'ապրի բառը շողշողուն:

« Պարիկներէն մին, ժպտելով վերցուց ցուպն իր մոգական,
Տարաւ ճակատիս, տարաւ շրթունքիս, կուրծքիս հընչական:

« ՀՈ տառը ճակտիս, ԱՅԲ—ը շրթունքիս, ՑԻ-ն կուրծքիս վըրայ,
Եւ լեռը, կարծես, ներքին կըրակով ինձ հետ կը սարսռայ:

« Ո՛հ,: ճանչցայ, Շուշա՛ն, կ'ըսեմ Պարիկին, դուն ես, դո՛ւն ես
ճիշդ,
Դուն վիզիս փարած դաշունահար սէր, արիւնով վըճիռ:

« Քու Թուխ աչքերուդ Թուփերուն վըրայ նոյն ցօղերն են յար,
Երկու քարի մէջ երգելով մեռնող ջախջախուած քընար:

« Դուն ծո՛վ Հայուհի, ուր մեր ծովերուն կը ծըփայ ալին,
Դուն վաղընջական հայ գեղեցկութեան խորունկ հայելին:

« Ո՛հ, ներէ՛ ինծի երբ քու մահէդ վերջ տակաւին կ'ապրիմ,
Վիշտն ուզեց այսպէս հիւծել զիս Թել Թել, ի՛նչ վիշտ ունեցիմ:

« Հայ ենք մենք, Շուշա՛ն, եւ մահէն առջին եւ մահէն անդին,
Աստուծմէ բերիր համբոյրն, անկասկած, Հայոց ճակատին: »

Որպէս աղաւնին Նոյեան տապանին՝ տեսիլն ամփոփեց
Իր երկու Թեւերն, ու ձիւնին վըրայ յուշիկ մըրափեց:

(Ա՛խ, ձե՛ռք ոճրագործ, դուն որքան, որքան, ո՛րքան վատ եղար,
Երանի՛, նոյն կրակն, օր մը, քու վըրադ, քու վրադ չըտեղար:)

Ցեռայ համբուրեց քար մը եւ նըստաւ, հեծեց քարին հետ,
Իր յոյսին համար չըդըտաւ կեանքէն ոչ մէկ արահետ:

—«Եւ կը մնա՞յ արդեօք լեռներուն ճակտին համբոյր մը կեանքէն,
Մեր կուրծքերուն տակ՝ այս լարերն ինչո՞ւ, ինչո՞ւ միշտ կ'երգեն:

« Ո՛հ, երազներուն կարկաչուն աղբիւրն անմահ է յաւէտ,
Ես անոնց երգով գըտայ փըրկութեան ճամբան ծաղկաւէտ: »

Հայտար Փերթէվ պէյ իր գիւղն էր եկած, գի՛ւղն իր մանկութեան,

Իր լոյս ըսկիզբին միթէ չի՞ դիմեր ամէն մութ վախճան:

Ինք, անյիշաչար եւ վըսեմօրէն անսըլապաշտ հոգի,
Կ՚ուզէր չարաշուք մեր դարուն ձօնել մատեանն իր ոսկի:

Եւ կը թափառէր վիրաւոր քերթողն, երազով տարտամ,
Ջուրերուն ծոցէն կը ցոլար սիրոյ տաճարը փարթամ,

Այն զոր կառուցին Ֆերտանէին հետ, սըրբազան ուխտով,
Ուր կը բարձրանար, շըղարշով թեթեւ, աղօթք մը թոթով:

— « Ֆերտանէն կ՚ապրի, կ՚ըսէր անիկա, սէրը չի՛ մեռնիր,
Ի զո՜ւր կը վախնանք մահէն բարեգութ, կու լանք ի նանիր:

« Ֆերտանէն մեռաւ, որպէս զի ապրէր գաղափարն անբիծ,
Ֆերտանէն մեռաւ, որպէսզի դըրուէր մեծ պատգամն երկնից: »

Գետակն էր անոյշ, հազար գոյներով, բիւր բիւր երգերով,
Մահուան կ՚երթային կոյսերն հերարձակ, հարսանեաց պարով:

Հայտար փերթէվ պէյ մերթ կը զառանցէր եւ մերթ կ՚արտասուէր,
Թեւերն անցեալին՝ խաղաղ ափերուն կու տային ըստուեր:

— « Ֆերտանէ՛, եկո՛ւր լամբարը վառէ. մութ է. չե՞ս լըսեր,
Դուն միայն կըրնաս այս խաւարին տալ շիթ մը, շի՛թ մը սէր:

« Ո՜հ, ի՛մ Ֆերտանէ, ո՜հ, ի՛մ Ֆերտանէ, չըքնա՛ղ Թըրքուհի,
Թո՛ղ դարերուն հետ մեր սիրոյ ճըրագն յաւիտեան վառի: »

Յետոյ ճողփացին ջուրերն աղմուկով, յետոյ գոցուեցան,
Եւ տարածուեցաւ, ծառերուն վըրայ, անծայր ծիածան:

★

Ու թուփերուն տակ, օրեր վերջ, գըտա՛ն թըղթիկ մը միայն.
—«Գետին համբոյրով կընքեցի Ցընորքն. ես Հայկ Պարթեւեան:»

Զըգացին ջուրերն ու չըգընաց կեանքն երբեք ապարդիւն,
Դո՛ւն վեհ Հայորդի, դուն հէ՜ք Թըրքուհի, աւա՜ղ. լըռութիւն:

Սուլթանիէ, 1916. (Երկրորդ աքսորավայրս):

ՎԻՇՏԻՆ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐԸ

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Ա.

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

Ես ի տղայ տիոց քեզի նուիրուած,
Դուն որ երկնից մատով կ'երգես գերդ կիթառ,
Ա՛ւասիկ ես, զի սահմանեց ինքն Աստուած,
Որ ես զաւակդ ըլլամ, Հայո՛ց սուրբ անտառ:

Իւրաքանչիւր ծառ ի քեզ սիրտ մ'է տրոփուն,
Եւ Գրոց գիւտին ծաղկազարդեալ գըլխատառ.
Կ'անցնին մարդիկ, այլ ցեղին միտքն օրն ի բուն՝
Քու խորհուրդիդ մութէն կ'երկնէ լոյս անճառ:

Նախնեաց հաւատքն աստուածացուց ծառն այսպէս,
Ձայնակցելով Դրախտոց դասու խըմբերգին.
Եւ ծիրանին ուսին, ինքն ալ սօսի վէս,
Հայոց արքան կանգնեց սիրոյ մեծ բագին:

Ծառացած Հայն եղաւ ծառով քաջազէն,
Եղաւ քերթող, եղաւ եւ քուրմ, եղաւ Դիք.
Եւ երբ, անտա՛ռ, փոթորիկներ քեզ յուզեն,
Կարծես մարտի կ'երթան անյաղթ Հայորդիք:

★

Արդ, սօսափիւդ տոյլն է սահող դարերէն,
Ծորուն անծիր եւ ալեկոծ ծըփանքով.
Կ'արձագանգէն սար ու ծործոր քաղցրօրէն
Հայ սիրտերուն եղբայրական նըւագով:

Մեր տենչերուն դուն օրօրանն յարաշարժ,
Կ'օրօրես մեզ հրաշապատում տըղուն հետ,
Որ կ'արձակէր նետն, աղեղով դեռ անվարժ,
Յաւերժահարս լուսընկային սիրահէտ:

Պիտի ծըփաս, պիտի անդուլ սօսափես,
Մինչեւ լեցուի աշխարհ երգով ներդաշնակ,
Պիտի գըլըրուիս, պիտի հընչես տաղի պէս,
Ձի իմ տաղերս եղան քեզի բարունակ։

★

Հայերն ամբողջ քեզ ընծայուած մանուկներ,
Տո՛ւր դուն անոնց քու համբոյրով թօթափել
Օտարութեան կեանքն ու ձեռքերն անըրւէր,
Մեր մանկութեան դո՛ւն ոսկեղէն առասպել։

Տո՛ւր մեր գըլխուն տերեւներէդ դանդուրներ,
Որ գագաթիդ շանթով զարնենք դեւն ու Բէլ.
Քու գիշերներդ Որիոն աստղն է պըճներ,
Մեր պատմութեան դո՛ւն անպատում առասպել։

Տո՛ւր իմ երգիս խորունկ սարսուռ արմատէդ,
Որպէս զի ան երթայ հեռուն ըսփոփել
Վիրաւոր սիրտն Հայոց, յոյսին ակընդէտ,
Մեր աշխարհին դո՛ւն պանծալի առասպել։

Բ.

ՀԻՆ ԿԱՐՕՏ

Օտար բոլոր ճամբաներէն քալեցի,
Զըհարցուցի թէ ո՛ւր կու գան, ո՛ւր կ՚երթան.
Յաճախ փուշեր, երբեմն ալ վարդ քաղեցի,
Բայց չըգըտայ դեռ քու ճամբադ, Հայաստա՛ն։

Օտար բոլոր աղբիւրներէն խըմեցի,
Զըհարցուցի թէ ջուրերն ո՛ւր կը փութան.
Սըրտիս կըսկիծն անոնց ցօղով մեղմեցի,
Բայց չըգըտայ դեռ քու աղբիւրդ, Հայաստա՛ն։

Օտար բոլոր գիրքերն անվերջ կարդացի,
Զըհարցուցի թէ ի՛նչ կ՚առնեն, ի՛նչ կու տան.
Զանոնք փակած, մերթ լացի, մե՛րթ խընդացի,
Բայց քեզ երբեք չըկարդացի, Հայաստա՛ն։

Օտար բոլոր վիշտերն ինձ մօտ ըզգացի,
Զըհարցուցի թէ մերթ ինչո՛ւ կը կոտտան.
Մոռցայ զանոնք, կամ մէկ օր լոկ սըգացի,
Բայց չըմոռցայ քու վիշտն, անգի՛ն Հայաստան ։

Գ.

ՀԱՅ ՀԷՔԵԱԹԻՆ

Աղօթքի նըման քեզ կ՚ոգեկոչեմ
Իմ սըրտիս խորէն, մըտքիս բարձունքէն,
Ո՛վ դուն հայկական աղբիւր ոսկեծեմ,
Քակելով մաղիդ ոլորքն ու հիւսկէն:

Խոնարհ ես բոլո՛ր առասպելներէն,
Նըման ճըրագին իմ պարզ հիւղակիս·
Ու դուն կը պըլպըլաս ա՛յնքան քաղցրօրէն,
Որ քու լոյսիդ հետ կ՚արիւնի հոգիս:

Դարերէն կու գաս, դարերուն կ՚երթաս,
Ցանելով գոհար, ցանելով ճաճանչ,
Եւ լիճէն ծագող զերդ ճերմակ լուտաս,
Կը հոտոտեն քեզ Հայեր քաջալանջ:

Ո՛վ դուն հայրենի զրոյց ոսկեղէնիկ,
Քու ջինջ տարափով իջի՛ր իմ վըրաս·
Լալով կը դիտենք վազքդ, աղո՛ւոր եղնիկ,
Երբ մեր լեռներէն անվախ կը սուրաս:

Դ.

ԵՐԵՔ ՆՈՃԻՆԵՐ

Երեք նոճիներ ելեր ինձ կու գան,
Իրենց գիրկն առած անոյշ լուսընկան·
Երեք նոճիներ, երեք հարսնուկներ,
Արցունքէն իրենց դէմքն է տըժգուներ։

Երեք նոճիներ ելեր ինձ կու գան,
Անոնք սըգաւոր, տըխուր՝ լուսընկան·
Երեք հարսներէն պըզտիկն ուզեցի
Առնել տուն տանիլ, քոյր ընել ինծի։

Իր երկու ներերն այրա՛ծ նախանձէն,
Ճամբուն քով կեցեր խորունկ կը հեծեն·
Իմ հարսնուկս, աւա՜ղ, ետ է մընացեր,
Գոցեր են ճամբան ցորենի խուրձեր։

Երեք նոճիներ ելեր ինձ կու գան,
Երկուքը ձեզի, մէ՛կն իմ սիրական·
Իմ սիրածս, աւա՜ղ, չըհասաւ ինծի,
Եւ երկուքին հետ ես ալ ողբացի։

ԵՂԷԳԸ

Ա.

Երբ ծընաւ Վահագն իր նուրբ եղէգէն,
Որուն փառքն այսօր մարդիկ դեռ կ'երգեն,
Երբ ծիրանի ծովն երկնեց հեծելով,
Պար բըռնեցին Հայք, երգելով, լալով:

— « Ծընաւ մեր աստուածն ա՛յնքան գեղանի,
Եւ մանուկ փափուկ եւ պերճ պատանի.
Ծնաւ մեր Թագաւորն, հագա՛ծ ծիրանի,
Տէր Հայաստանի եւ տէր Իրանի: »

Երբ ծընաւ Վահագն իր նուրբ եղէգէն,
Որուն փառքն այսօր մարդիկ դեռ կ'երգեն,
Եղէգը լացաւ, կու լայ տակաւին,
Հովուական սըրինգ, կտրա՛ծ կիսովին:

Եղէգը լացաւ, կու լայ տակաւին,
Երբ շողերն այգուն լեռնէն կ'երեւին,
Երբ քաղաքներուն, գիւղերուն վերեւ,
Ե՛րգն է հայկական, եւ Հայոց արեւ:

Եղէգը լացաւ, կու լայ ա՛յնքան խոր,
Որ կը յուզուին դաշտ, հովիտ ու ծործոր.
Եւ կու լան սիրտերն Հայերուն բոլոր,
Արտասուաց գետով ոլոր ու մոլոր:

Բ.

Եւ հաւաքուեցան քուրմ ու քըրմուհիք,
—« Ո՜վ հայր Արամազդ, եղի՛ր զօրավիգ,
Եղի՛ր օգնական մեր դըժբախտ ազգին,
Թո՛ղ հէք եղէգին խաղաղի հոգին: »

Եւ հաւաքուեցան մըշակ ու մարտիկ,
Եւ մեծատուններ եւ խոնարհ մարդիկ.
— « Ո՜վ մայր Անահիտ, դո՛ւն հասիր մեզի,
Թո՛ղ չատնայ բարին, չարը նըւաղի: »

Եւ հաւաքուեցան կին ու մանկտիք,
Մեր սուրբ Մասիսին սըրբասուն որդիք.
— « Ո՜վ անծանօթ Տէր, գըթա՛, դո՛ւն գըթա,
Թո՛ղ լացող եղէգն ալեաց հետ խայտայ: »

Եւ մեր քըրմապետն՝ հեծող եղէգէն
Սըրինգ մը շինեց, որ մարդիկ երգեն.
Եւ ինք առաջինն երգող Հայերէն,
Փըչեց ու փըչեց իր սըրտին խորէն:

Բայց լացաւ եղէգն ու լացաւ անդուլ,
Իբրեւ հայ կըռունկ, իբրեւ հայ պըլպուլ,
Եւ չէր խաղաղեր եւ չէր հանդարտեր,
Ի զո՜ւր գըգուեցին զինք վըսեմ շուրթեր:

Փըչեց քըրմուհին, տամուկ աչքերով,
Իր հին սէրերով, յուշերով խըռով,
Փըչեց, բայց սըրտի՛ն այրող վէրք ու ցաւ,
Որբ եղէգին հետ դառնապէս լացաւ:

Փըչեց Հայորդին, քա՛ջ պատերազմիկ,
Փըչեց գոռ շունչով ու շունչով մեղմիկ,
Բայց լացաւ եղէգն ու լացաւ կըրկին,
Զի քընքուշ սըրտին բոցեղ սուր զարկին:

Գ.

Շատ հեռուներէն եկաւ մի հովիւ,
Քալած էր անի եւ գիշեր եւ տիւ·
Եւ անմըխիթար սըրինգն իր շուրթին,
Փըչեց հագագովն իր վառ կարօտին:

Եւ լացող եղէգն երգեց ու երգեց,
Իր զըւարթ երգով սար ու ձոր գըրկեց,
Երգեց ու պարեց մեր հօտաղին հետ,
Մեր լիճերուն հետ, ալիքով վէտ վէտ:

Եւ Հայոց սըրինգն երգեց ու երգեց,
Ամէն տան կըտուր վարդագոյն ներկեց,
Եւ սիրտերէն ներս, գաղտնիքով խորին,
Բացաւ ծորակներն Հայկայ աղբիւրին:

Եւ ծաւալեցաւ երգն ու ծովացաւ,
Արաքս գետն անցաւ, Մասիս լեռն անցաւ,
Գընաց ու գընաց, գըրկեց աշխարհներ,
Հայ հոգին, կարծես նըժոյգ ձի հեծներ:

Եւ մեր զըրոյցն այստեղ կանգ կ'առնէ ուրախ,
Հայ դաշտերուն պէս բարի եւ խաղաղ·
Կ'ըսէ թէ հովիւն այդ խեղճ ու չընչին,
Եղաւ մեր Գողթան երգիչն առաջին:

ՍԻՐՏԸ

Ա.

Կը պատմէ Հայոց դըպրութիւնն անգիր,
Թէ մեր աստուածներն, ալեւոր եւ մեծ,
Հայութեան համար, սիրտով վըշտակիր,
Ձայն տըւին վերէն. ձայնը պատգամեց.

– «Ո՜վ Հայեր, գիտցէ՛ք, գիտցէ՛ք, մեծ, պըզտիկ,
Որ մենք աստուածներս Հայոց աշխարհին,
Պիտի գործենք հրաշք, կայծակով սաստիկ,
Հրաշք մեծապայծառ, մէկ անգամ տարին:

« Տարին մէկ անգամ, Արարատ լերան
Ձիւներն անարատ, ձիւներն ալեխառ,
Պիտի չըքանան գագաթին վըրան,
Եւ պիտի հալին, հալի՜ն հեզաբար:

« Տարին մէկ անգամ, Արարատ լերան
Գագաթին վըրայ պիտ՝ աճին, ծաղկին
Ծաղիկներ պէս պէս, եւ նուռ ու ծիրան,
Եւ պիտի շընչէ զեփիւռ հեշտագին:

« Տարին մէկ անգամ, Արարատ լերան
Գագաթին վըրայ պար պիտի պարեն
Մեծ թագաւորներն, Արտաշէս, Տիգրան,
Եւ մեծ ու պըզտիկ Հայերն համօրէն: »

Եւ ձայնը լըռեց. հըրճուեցաւ Մասիս,
Խընդաց Արագածն ու խընդաց Սեւան.
Աշխարհ Հայաստան, բարեաց ովասիս,
Խորան ջահավառ, սեղան ու դիւան:

Բ.

Կը պատմէ Հայոց դըպրութիւնն անգիր,
Թէ մեր աստուածներն, ալեւոր եւ մեծ,
Աստուածներ յաղթող, այլ Հա՛յ սըրտակիր,
Խօսեցան. եւ ձա՛յնն այսպէս պատգամեց.

— « Ո՛վ Հայեր, գիտցէ՛ք, ձիւներն հալեցան
Ջերմութեամբ Սըրտին, զոր մենք կախեցինք
Արարատ լերան բարձունքին վըրան.
Սի՛րտ որ պըռանկեց երկիր եւ երկինք:

« Ո՛վ Հայեր, գիտցէ՛ք, ամենէն Թըշուառ
Հայուն սիրտն էր ան, զոր դուք ուրացաք,
Ան փոխան բարձի ունեցաւ չոր քար,
Եւ իբրեւ խորտիկ՝ պատառն իր ցամաք:

« Սակայն, ի՛նչ աշխարհ սիրտն այդ Թըշուառին,
Զոր մենք գըծեցինք սիրոյ փայլակով,
Խորհըրդանըշան զօրութեան վերին,
Երկուք ճեղքըւած ձեր սուր դանակով:

« Այդ Սիրտն աւա՛սիկ, իբրեւ պաշտամունք,
Կու տանք մենք ձեզի, երկնային բոյրով.
Օ՛ն, Հայաստանի քաջարարձ մանկունք,
Թո՛ղ ընկերահաշտ շողայ համբոյրով:

« Տարին մէկ անգամ, Արարատ լերան
Ջիւներն անարատ, ձիւներն ալեփառ,
Թըշուառին սիրտով պիտի չըքանան,
Եւ պիտի հալին, հալի՛ն հեզաբար:

« Տարին մէկ անգամ, Արարատ լերան
Կողերուն վըրայ, ակով մըշտաբուխ,
Պիտի հաստատենք լուսափայլ գերան,
Պիտի կախենք Սիրան, երբ ոսկի սանդուխ:

« Տարին մէկ անգամ, Արարատ լերան
Գագաթին վըրայ պար պիտի պարեն
Մեծ Թագաւորներն, Արտաշէս, Տիգրան,
Եւ մեծ ու պըզտիկ Հայերն համօրէն: »

Եւ ձայնը լռեց. հըրճուեցաւ Մասիս,
Խընդաց Արագածն ու խընդաց Սեւան.
Աշխարհ Հայաստան, բարեաց ողջասիս,
Խօրան Ջահավառ, սեղան ու դիւան:

Գ.

Կը պատմէ Հայոց դըպրութիւնն անգիր,
Թէ կը տօնէին Հայերն հին դարուց,
Մեծ « ՏՕՆԸ ՍԸՐՏԻՆ », սըրտին վըշտակիր,
Մասիսէն Տարօն, Տարօնէն Կըտուց։

Կը պատմէ Հայոց վէպն ամէնըննտիր,
Թէ երազներուն անուշիկ դողով,
Տարին մէկ անգամ, Հայերն անխըտիր,
Մասիս լեռ կ'ելլէն, ոսկի սանդուղով։

ԱՌԱՒՕՏ ՆԱՒԱՍԱՐԴԻ

Ա.

Հին դարուց Հայերն, արի եւ հըպարտ,
Ճակատով անբիծ եւ սիրտով անպարտ,
Կ'ուտէին բաղարջ, կը խըմէին ջուր,
Ու նաեւ գինի, երբ կ'առնէին սուր։

Հին դարուց Հայերն, անմեղ հոգիով,
Կապայ ունէին, սընդուս գօտիով.
Ձիաւորն ունէր խըթանով մոյկեր,
Մըշակն ալ տրեխով արտը կը հերկէր։

Հին դարուց Հայերն, ահեղ աչքերով,
Մեր վեհ Մասիսէն կ'առնէին կորով,
Եւ երբեւ ընկեր աստուածներուն հետ,
Մեր արծիւներուն կ'արձակէին նետ։

Հին դարուց Հայերն, ուրախ ու զըւարթ,
Արախչին *դըրած եւ վըրան ալ վարդ,*
Պար կը պարէին, թըմբուկով, փողով,
Եւ մեծ ծառին տակ կ'ընէին ժողով։

Բ.

Երանի՜ ձեզի, հազա՛ր երանի,
Հին դարուց Հայեր, Հայե՛ր անուանի,
Դուք որ կերտեցիք, մուրճով երկնառաք,
Հայկական հոգին, որպէս աշտարակ:

Երանի՜ ձեզի, հազա՛ր երանի,
Հին դարուց Հայեր, Հայե՛ր գեղանի,
Փառքով ու փայլով, պատուով ամէն տեղ,
Ձեր աչքին վառած քաջութեան կանթեղ:

Երանի՜ ձեզի, հազա՛ր երանի,
Հայե՛ր Սեւանի, Վանի, Տարօնի,
Դուք որ մեր անծայր գետերուն ափին,
Երգեցիք հաճոյքն ու ծագող արփին:

Երանի՜ մեզի, հազա՛ր երանի,
Երբ ձեր օրհնութիւնն, իբրեւ ծիրանի,
Տարածուի՝ ծըփայ մեր վըրայ յաւէտ,
Եւ ես երգեմ ձեզ, ես Հայոց պըւէտ:

Գ.

Հին դարուց Հայերն ունէին մօրուք,
Եւ անոր վրայ երբեմն արտասուք.
Ունէին պեխեր, ազնիւ գիծերով,
Եւ կին կ'առնէին, պըզտիկով, ծերով:

Հին դարուց Հայերն, ուրախ ու զըւարթ,
Արախչին դրած եւ վրան ալ վարդ,
Օր մը թըմբուկով եւ հընչեղ փողով,
Մեծ ծառերուն տակ ըրին մեծ ժողով:

— « Ո՛վ եղբարք Հայեր, թո՛ղ քաջամարտիկ
Եւ անմահական մեր հայրենի Դիք,
Օրհնեն ձեզ ամէնքդ, օրհնեն Հայաստան,
Թո՛ղ ինձ հանդիստ մահ, ձեզ երկար կեանք տան:»

Ա՛յսպէս ըսկըսաւ երկայն մօրուքով
Նախագահն անոնց, շուրթով մեծագով.
Եւ չարունակեց, բըռնած իր մական,
Ձայնով ներդաշնակ, չեշտով հայրական.

— « Ո՛վ եղբարք Հայեր, օրէնք է շատ հին,
Որ ամէն հայ մարդ եւ ամէն հայ կին
Պիտ՝ աշխարհ մըտնէ, պիտի կարգըւի,
Ասոր հակառակն՝ անճահ կը թըւի:

« Օրէնք է շատ հին եւ քաջածանօթ,
Որ Հայերուն սիրտն ոսկեղէն անօթ,
Սէր կու տայ կ'առնէ, սիրով կը փայլի,
Սեղանը հացով, դաշտն ալ բերքով լի:

« Օրէնք է, եղբա՛րք, եւ քաջածանօթ,
Որ մեր զաւակներն եւ նախիր եւ հօտ,
Պիտի չըկըրնան համրել ոչ մարդիկ,
Եւ ոչ ալ վերին ամենակալ Դիք:

« Ամուրի Հայեր, եթէ կան երբեք,
Եթէ կան անոնք եղէգով բեկբեկ,
Զարիք են, անէ՛ծք ի յաւիտենից,
Հայեր չեն անոնք, հայհոյանք են Դից:

« Այլ թո՛ղ ներեն ինձ աստուածներն Հայոց,
Նախ մեր Անահիտն, աղջիկ ոսկեծոց,
Ապա մեր Վահագն, ա՛յնքան արքենի,
Մեր պատիւն ու հացն եւ ջուրն ու գինի:

« Եւ ներեցէ՛ք դուք, պատուակա՛ն եղբարք,
Օրհնեալ է Մասիս, օրհնեալ են մեր հարք.
Մենք ներկայութեամբ անոնց չըքադիր,
Կընքահայրութեամբ աստուածին մեր Տիր,

« Պիտի պըսակենք Անահիտն ոսկի,
Մեր Վահագնին հետ պողպատով յարդի.
Թո՛ղ ամուսնանան, զաւակներ ծընին,
Այդ է հայկական օրէնքն անքընին: »

Այսպէս խօսեցաւ երկայն մօրուքով
Նախագահն անոնց, շուրթով մեծագով:
Եւ ձեռքին բռնած լեցուն դաշխուրան,
Զովացուց գինով շրթունքն ու բերան:

— « Ո՛վ մեծապատիւ նախագահ բարի,
Կեցցե՛ս քու շուքով, կեցցե՛ս շատ տարի.

Արդար խօսեցար, խօսեցա՛ր պատշաճ,
Ո՞ր Հայը չունի կին ու լաճ ու մաճ։

« Ո՞ր Հայը չունի սեղան հացալից,
Եւ աստղապըտուղ պարտէզ իր տան կից․
Ո՞ր մայրը չունի, իր անկողնին քով,
Օրօրոց մէկով, երբեմն երկուքով։

« Ինչր՞ւ ոսկեմայր Անահիտն Հայոց,
Ինչո՞ւ մեր Վահագն անվախ եւ անխոց,
Ամուրի մընան եւ չամուսնանան,
Ինչո՞ւ ամպոտ փայլն իրենց անուան։

« Ո՛հ, Թո՛ղ ծլին ծաղկին, զաւակ ունենան,
Անահիտն ոսկի, ծիծերով շուշան,
Եւ Վահագն հըսկայ, պողպատիկ Թուրով․
Թո՛ղ ծըխայ ծըխանն, յարդէ կըտուրով։

« Ո՛վ մեծապատիւ նախագահ բարի,
Կեցցե՛ս քու շուքով, կեցցե՛ս շատ տարի․
Արդար խօսեցար, խօսեցա՛ր պատշաճ,
Ո՞ր Հայը չունի կին ու լաճ ու մաճ։ »

Ըսին, գոչեցին Հայերը ներկայ,
Գեխով, մօրուքով որդիք մեր Հայկայ,
Որ դէմք ունէին, ազնիւ գիծերով,
Եւ կին կ՚ունէին, պըզտիկով, ծերով։

. . . .
. . . .

Դ.

Եւ գիւղ ու քաղաք Թըմբուկ ծեծեցին,
Վարդով պըճնեցին հարսանեկան ձին.
Եւ գիւղ ու քաղաք փող հընչեցուցին,
Դափնիով տարին փեսայական ձին:

Ա՛յսպէս հին Հայերն ամուսնացուցին
Մեր կոյս Անահիտն, աղբի՛ւր ոսկեծին.
Ա՛յսպէս հին Հայերն աշխարհ մըտցուցին
Մեծ աստուածն իրենց, Վահագն հըրածին:

Եւ Արմաւիրէն մինչեւ Արտաշատ,
Հարսնիք էր ու խաղ ու պար անընդհատ.
Եւ Այրարատէն մինչեւ Աշտիշատ,
Գե՛տ էր գինիի, նուռով ոսկեհատ:

Հայ առասպելին հատաւ թելն ահա՛,
Բայց Հայուն հոգին անդուլ կը սուրայ.
Այդ օրն ալ եղաւ, ո՛վ քաջ Հայորդի,
Պայծառ առաւօտն հին Նաւասարդի:

ՓԵՏՈՒՐԸ
(Հայկական հէքեաթ)

Ա.

Օրն էր կիրակի, պայծառ առաւօտ,
Այրարատեան դաշտն ամբողջ խընկահոտ.
Կարծես Մասիսէն վար կ՚իջնէր Աստուած,
Քաղել վարդ մ՚իրե՛ն ի պատիւ բացուած:

Կ՚ածէր լըռութիւնն իր ջութակն անհուն,
Սըրտին մէջ բոլոր արի Հայերուն.
Երգն էր լըռութեան, բարձունքէ բարձունք,
Եւ աղօթք էր ան, երբեմն ալ արցունք:

Օրն էր կիրակի, պայծառ առաւօտ,
Արագածն հագաւ նախշուն պարեգօտ.
Սեւանայ լիճին վըրայ կը ծըփար
Մեր Յոյսին նաւակն ա՛յնքան հեզաբար:

. . . .

Բ.

Եւ կը թափառէր վարդապետն Հայոց,
Աղօթքն՝ Աստուծոյ, աչքն՝ Արարատին·
Կը թափառէր ան երազով մըթին,
Հողմակոծ ճակտով, կուրծքով սըրտախոց։

Եւ մերթ կանգ կ'առնէր վարդապետն անյոյս,
Կածաններընն ի վեր, կածաններըն ի վար·
Դարձեալ կը քալէր եւ տըխուր կու լար,
Որպէս թէ սըրտին վէրք տար ամէն բոյս։

— « Տէ՛ր, գըթա՛ Հայոց· Տէ՛ր, հասի՛ր ինծի·
Մենք կը փափաքինք քու փառքդ օրհներգել,
Մեր հայ գիրերուն քնարով նըրբաթել·
Տէ՛ր, թո՛ղ լերան վրայ հըրաշքդ՝ արծարծի։ »

Եւ կը թափառէր վարդապետն Հայոց,
Աղօթքն՝ Աստուծոյ, աչքն՝ Արարատին·
Ծիրանի գօտի կապեց ամէն դին,
Օրն էր կիրակի, անճա՛ռ չարակնոց։

Գ.

Եւ յանկարծ Մասիս լերան կատարէն,
Եւ տատանելով եւ օրօրուելով,
Փետուր մը շողաց, սատղով նըկարէն,
Փետո՛ւր մը ճերմակ եւ մըշտահոլով:

Խայտաց վարդապետն, այդ հրաշքին ի տես,
Կըրկին աղօթեց եւ լացաւ կըրկին.
Մասիսը կ'օծէր մեր Սուրբը կարծես,
Մխուռնին թաթխած փետուրը փափկին:

Եւ օրօրուելով փետուրն հանգչեցաւ
Մատներուն միջեւ, մեր վըսեմ Սուրբին.
Եւ այդ փետուրէն, կ'ըսեն, ծագեցաւ
Մեր ԱՅԲՈՒԲԵՆԻՆ հրաշալի արփին:

ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ա.

Մասիսի հսկան կու լար դառնապէս,
Կու լար վիրաւոր մեր առիւծը վէս·
Բաչերը սփռած լայն դաշտին վըրայ,
Արաքսի վըրայ, որ դեռ կը սարսռայ:

Մասիսը կու լար Հերոսի նըման,
Ձերդ արտասուքի արծաթ խընկաման·
Մասիսը կու լար Աստուծոյ նըման,
Ի նըշան սիրոյ հին ուխտին խըղճման:

Եւ Հայոց աշխարհն իրեն հետ կու լար,
Ձերդ սուգի տաւիղ երգով բազմալար·
Իրեն հետ կու լար աւերակ Անին,
Գլուխը ծունկերուն՝ իր սիրականին:

Եւ իր հետ կու լար Անտառը Սօսեաց,
Հայկական դըպիր եւ դոռ տաղասաց·
Եւ իր հետ կու լար Սուրբ Էջմիածին,
Հեծա՛ծ մեր վիշտին վեհ ու խըրոխտ ձին:

Բ.

Մասիսի հսկան կու լար դառնապէս,
Բոցեղ աչքերով, ճակտով ձիւնապէս.
Կու լար մեր հսկան զայրոյթի ողբով,
Արաքս հարսն յուզուած՝ ջուր կու տար ափով:

Կու լար մեզ համար, աշխարհի համար,
Անըզգայ էր մարդն, իբրեւ պաղ մարմար.
Անողոք էր դարն, անգո՛ւթ թըշնամին,
Յաւէտ չըկար վերջ՝ անօրէն խաղմին:

Մերթ կ՚ուրախանար, երբ կողին կառչած
Կը տեսնէր փաղանգն անվեհեր քաջաց.
Եւ մերթ կը պարէր ոտքով լուսաշող,
Երբ լըսէր թըմբուկն ու յաղթութեան փող:

Բայց կու լար հսկան, կու լար անդադար,
Բախտին վրայ Հայոց, անէծքով վատթար.
Եւ ինք բանաստեղծ, ալեւո՛ր քերթող,
Կը գըրէր մեծ տաղն, իր մատով դողդող:

Գ.

Եւ իր արցունքին կաթիլն առաջին,
Առլի՛ խորհուրդով մեր դաժան խաչին,
Գընաց ձեւացուց լիճը Սեւանայ,
Որ ա՛յնքան տըխուր ու խոր կը ծըփայ։

Եւ երկրորդ կաթիլն իր բոց արցունքին,
Մեր ազատութեան հաւատքով ուժգին,
Գընաց ձեւացուց լիճը քա՛ջ Վանայ,
Որ մեր փըրկութեան երգով կ՚որոտայ։

Եւ երրորդ կաթիլն իր վառ արցունքին,
Մեր երազներուն ճաճանչով անգին,
Գընաց ձեւացուց լըճակն Ուրմիոյ,
Որ քընարն եղաւ հայկական սիրոյ։

Իսկ վերջին կաթիլն օրհնեալ արցունքին,
Որմէ, անկասկած, ծընաւ մեր հոգին,
Գնաց մելանն եղաւ Նարեկայ Սուրբին,
Ծո՛վ, ուր մեր զեռե՛րն ողբով կը թափին։

ԱՉՔԵՐԸ

(Պոլսական հէքեաթ)

Ա.

Պատանի մ'էր հայ, խորո՛ւնկ աչքերով,
Պոլիսն էր հարուստ, երկու Վոսփորով.
Երբ ծովուն նայէր՝ ծովը կ'երկընչէր,
Ո՜հ, անծիր աչեր, երկնաձի՛ր աչեր:

Վիշտով մըթածուփ, հանճարով պայծառ,
Ծովերուն ափին՝ իմաստուն կաճառ,
Ո՜հ, Հայու աչքեր, եւ խոնարհ եւ սէգ,
Ձեր այդ գաղտնիքէն բան մը, բա՛ն մ'ըսէք:

Դուք յաւերժական կընիքն էք հողին,
Ձեզմով թո՛ղ հանգչին ու թող խաղաղին՝
Մահաբեր հովերն ու չարիքն ամէն,
Եւ թո՛ղ վերածնի աշխարհը հիմէն:

Պատանի մ'էր հայ, խորո՛ւնկ աչքերով,
Պոլիսն էր հարուստ, երկու Վոսփորով.
Երբ ծովուն նայէր՝ ծովը կ'երկընչէր,
Ո՜հ, անծիր աչեր, երկնաձի՛ր աչեր:

Բ.

Եւ ինք պալատին ըսպասեակ մատաղ,
Լռութիւնն անոր, լի՛ճ լուսաթաթախ,
Իր սեւ աչքերով կ'ալեկոծէր յար,
Կոյս աղջիկ մ'իրրեւ համբոյրէն դողար։

Եւ պալատն ամբողջ իրմով հարսնեւոր,
Բոլոր հոգիներն իրմով թեւաւոր,
Տօն էր ամէն օր եւ ամէն գիշեր,
Ո՛վ Հայու աչեր, ո՛վ մահու լիճեր։

Եւ Սուլթանուհին սիրեց Հայորդին,
Սիրեց կիւսական մատեանով խըրթին.
Ա՛լ անով կ'ապրէր, հեւքն էր իր շունչին,
Ինչպէս լուսինով լոկ կ'ապրի նոճին։

— «Ո՛հ, ինծի՛ տուէք այդ աչքերն աղու,
Խուլթիւնն համակ՝ տարփավառ տըղու.
Թո՛ղ անոնք միայն վառին սընարիս,
Ա՛խ, անոնց լոյսով մահուան կը փարիս։»

Գ.

Եւ Սուլթանուհին, շուրթով սիրադող,
Այդ սեւ աչքերուն կախարդ հմայքով,
Կը մաշէր անդուլ, կը հիւծէր քիչ քիչ,
Որպէս ամառուան երկինք հմայիչ:

Զըղջիկի թեւեր դըպան պալատին
Սիւներուն մարմար, պատերուն մըթին.
Վամփիրի վերեւ դեղին քող ծըփաց,
Գուժկան թըռչունի թեւով լայնաբաց:

Ու բօթը տարին մինչեւ Սուլթանին,
Մեղաւորն ինչպէս դըժոխք կը տանին.
Հրամայեց արքան՝ ընդհուպ գըլխատել
Պատանին խիզախ, վարքով անընտել:

Եւ դահիճն անոր չար ներկայութեամբ,
Գըլխատեց տըղան, աչքերով անամպ.
Դըղըրդաց պալատն ու կարծես թէ փլաւ,
Մռայլած երկինքն փոթորիկ ելաւ:

Դ.

Եւ պատանեկան վըճիտ արիւնէն,
— Մարգարիտն ինչպէս ծովէն կը հանեն, —
Երկու կաթիլ լոկ լըռիկ, հանդարտիկ,
Բախեցան դեւլին աչքերուն սաստիկ:

Եւ կուրացաւ վա՛տ Սուլթանն, անդարման,
Ծանր հեծաւ ուսին՝ սարսափին հատուցման.
Ու գըլուխն հակած՝ իր կընոջ ծունկին.
— « Տո՛ւր, կը պաղատէր, լոյսն իմ Թանկագին: »

Հէք Սուլթանուհին կու լար չարունակ,
Եւ իր արցունքին յօղով անուշակ,
Կ'ոռոգէր երկո՛ւ գըժնիկ չանթահար,
Կը ցօղէր զանոնք լոյսով անդադար:

Բայց Սուլթանուհին մեռաւ իր վիշտէն,
Դըժբախտ սէրէն վերջ ո՞վ կ'ապրի արդէն.
— « Կու գամ՝ քեզ գըտնել, մըրմընջեց անի,
Քեզի հետ ապրիլ, անգի՛ն պատանի: »

Եւ, ամէն գիշեր, Թագուհին կու գայ
Սուլթանին, իբրեւ տըժգոյն լուսընկայ.
Եւ ջինջ բաժակով կը բերէ անոր,
Իր արցունքներէն երկու չիթ բոսոր:

Եւ, ամէն գիշեր, իր կոյր երազէն
Սուլթանին կու գայ պատանին անգէն.
Կու գայ, գիշերէն իբր արեւ ծագէր,
Ձեռքին մէջ բռնած երկու սեւ աչքեր:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ

(Պոլսական հէքեաթ)

Ա.

Գընչուհին նետեց բակլան յուռութքին,
— Միթէ գընչուհի չէ՞ քիչ մ'ամէն կին, —
Գընչուհին նետեց հատի'կը բախտին,
Բարին մեզ ըլլայ, եւ չարը՝ վատին։

Եւ գեղեցկութեան բըժժանքը թըռաւ,
Գիսաւոր աստղէն ինքն ալ թեւ առաւ,
Ու գնաց դէպի վեր անհունը թըռաւ
Դիւթանքին հատիկն, իբրեւ սեւ ագռաւ։

Բացուեցաւ երկիրն հրեղէն արգանդով,
Պատռեցաւ երկինքն ահարկու շանթով,
Մահը պար պարեց անդունդին վերեւ,
Դեւը երգ երգեց խըմելով արեւ։

Եւ թըխարերան գընչուհին դաժան,
Դըժոխքէն բուսած տարօրէն շուշան,
Իր չար պատգամով եօ'թն անգամ գըժգըմնած,
Խօսեցաւ ա'յսպէս, ծունկով գետնամած.

— «Տէ'ր արքայ, չըքնա'ղ ՄԵՀԱՐ–ՇԵՀԻՊԻՆ, (*)
Հիւսուած դարերուն հէքեաթով նըրբին,

(*)*Կ'ըսուի թէ հէքեաթը ՄԵՀԱՐ–ՇԵՀԻՊԻ կ'անուանէ մեր իշխանուհին։* *Ա. Տ.*

Ո՛հ, պիտի մեռնի օձի խայթոցէն·
Տե՛ս, այստեղ լալկան կիներ կը հեծեն։

« Սա հատիկն օձն է, եւ սա մա՛հն է, Տէ՛ր,
Թըխպոտ ամպերով երկինքն է մըթներ·
Տե՛ս, կոյս մը կու լայ օձին խայթոցէն,
Ահա՛, իր որսով կը սուրայ քերծէն։

« Պիտի մեռնի, Տէ՛ր· ո՛չ, պիտի ապրի·
Զա՛ր է իմ արուեստս, այլ կ՚ըլլայ բարի,
Երբ թագաւորներն ըլլան միշտ արդար,
Երբ բարի անունն երթայ դարէ դար։ »

Բ․

Արքան, սարսափած, պատգամէն գռնչու,
— Ստուած չի՞ ղրկեր պատգամն երկնաշու, —
Հրաման արձակեց գըլխատել գռնչուն,
Իրբեւ կըտուցին թառած սեւ թռչուն։

Յետոյ հրամայեց կանգնել աշտարակ,
Ճիշդ ծովուն մէջտեղ, սիւներով բարակ·
Տաս, չա՛տ բարձր ըլլար դուռն երկաթապատ,
Սոսկ մէկ պատուհան, եւ ամէն կողմ պատ։

Եւ Հելլենական Մարմարան քընքուշ,
Իր Բիւզանդիոնով կարծես հացի դուշ,
Ծուփ ծուփ կը ծըփար, խաժ խաժ կը խուժէր,
Իր կըղզիներուն՝ կը փըշրէր կուժեր։

Մարմարան ինքն ալ գռնչուհի խարտեաշ,
Կը նետէ թլացքէն, երբ աղու խաշխաշ,
Վոսփորին զըմրուխտ հատիկն ըղձըլլիչ,
Զոր չէ ըստեղծած ոչ մէկ արարիչ։

Եւ Բիւզանդական Մարմարան յայրատ,
Իր մէջքին կապած գօտի անարատ,
Կը փեսայանար հարսին տաճկական,
Աղբի՛ւր մոգական, ջո՛ւր անմահական։

Գ.

Հրամայեց արքան կանգնել աշտարակ,
Ճիշդ ծովուն մէջտեղ, սիւներով բարակ,
Կիրով մաքրափայլ, քարով սըրբատաշ,
Մարմար քարերով եւ ուլունքով խաժ:

Եւ մարդիկ, ընդհուպ, ճարտար արուեստով,
Ճերմակ աշտարակ կանգնեցին փութով.
Եւ իշխանուհին փակեցին այնտեղ,
Քովն ալ վառեցին պըլպլացող կանթեղ:

Եւ իշխանուհին միայնակ, տըխուր,
Դուռին բացուելուն յուսալով ի զո՛ւր,
Ոսկի ձուկն եղաւ Վոսփորի վարմին,
Եւ շղթայուած սէրն անժըպիտ պորմին:

Եւ իշխանուհին մո՛ւթ լուսամուտէն,
— Ա՜խ, կ՚ուզէր որ զինք սեւ օձեր խայթեն, —
Կը դիտէր նաւակն իր կոյս երազին,
Եւ աշխարհի նաւն, իր յոյսերով սին:

ՄԵՀԱՐ-ՇԵՀԻՊԻՆ, Շեհերազատ մռայլ,
Պատմելով մահուան՝ սէրն իր դիւթափայլ,
Կ՚անցնէր ծովերէն, ծովամո՜յն լուսին,
Ծովերուն կապոյտ պատմուճանն ուսին:

. . . .
. . . .

Դ.

Պարսից արքային անդրանիկ տըղան,
Բաջամարտիկ պետ եւ ազնիւ իշխան,
Լըսեց պատմութիւնն անբախտ աղջըկան,
Եւ ուզեց վանել չարիքը դուժկան:

Եւ անդրանիկ տղան Պարսից արքային,
Հանդէսով երդում ըրաւ իր գահին,
Թուրք իշխանուհին առնել կընութեան,
Եւ ատոր համար ուխտ կընքեց արեան:

Եւ արքայական պատգամաւորներ,
Առօք եւ փառօք եւ կառօք երեր,
Եկան Ըստամպօլ, յաղթող արքային,
Եւ ողջոյն ըրին իր անխախտ գահին:

Անոնք իրենց հե՛տ բերին մատանին,
Ամենէն թանկ բանն իրենց վաթանին,
Մեծ աղամանդով, անգին գոհարով,
Քարին մէջ գետեր ու ծովեր խըռով:

Եւ անոնք, նոյնպէս իրենց հետ բերին
Սակառ մը խընձոր, նըման գոհարին·
Սակառ զարդարուա՛ծ Շիրազի վարդով,
Սակառ կընքըւա՛ծ իշխանին սիրտով:

Եւ զուգեակ ընծան տարին աշտարակ,
Հետն ալ պաղպաղակ ու զով օշարակ·

Ո՛վ կալանաւոր սուրբ գեղեցկութիւն,
Ծարաւ բաժակով ծաղի՛կ խայտապրտուն:

Եւ իշխանուհին լացաւ ի խորոց,
Իր ազատութեան արցունքներով բոց·
Եւ իշխանուհին ժըպտեցաւ ուրախ,
Ինչպէս լուսընկան ՃԷՆՆԷԹԷՆ առկախ:

Ե.

Առաւօտ եղաւ. եւ արեւն ելաւ.
Արեւը կարմիր՝ խընձոր էր, ելաւ.
Կոյսն աշտարակին, իր վանդակին հետ,
Կը տենչար թռչիլ, լոյսին զուգահետ:

Եւ բիւր նըւագով կ'երգէր Մարմարան,
Կը պարէր Վոսփորն, համակ մերկիրան.
Ո՜հ, բացէ՛ք վանդակն՝ աղուոր թռչունին,
Բայց ինչո՞ւ մարդիկ, ինչո՞ւ սիրտ չունին:

ՄԵՀԱՐ–ՇԵՀԻԳԻՆ ուզեց, զերդ խընձոր,
Նախ խածնել արեւն, հիւթով մեղրածոր.
Եւ յետոյ ուզեց սակառը բանալ,
Ճիշդ ծորակին պէս աղբիւրին զուլալ:

Եւ բացաւ, իսկոյն, մեր իշխանուհին,
Սակառին սըրտին, իր նուէրն անգին.
Բայց խընձորներուն ու վարդերուն հետ,
Օձ մը, ծըւարած, կը նընջէր անգէտ:

Սողունն արթընցաւ, համբի՛չ սատանի,
Եւ թունոտ ակռան, իբրեւ մատանի,
Անցուց ճըկոյթին աղջըկան անմեղ,
Եւ աղջիկն ինկաւ, նըւաղած, այնտեղ:

Ու պահապաններն, ամէնքն ահաբեկ,
Յաղթող Սուլթանին լուր տարին, բեկբեկ.

Սուլթանն հրամայեց բերել աշխարհի
Կախարդներն ամէն, բըժիշկներն արի։

Եւ եկան բոլոր կախարդներն, անխօս,
Եւ եկան բոլոր բըժիշկներն, ափսո՛ս.
Ամէն ճար ճարակ անօգուտ դարձաւ,
Մահամերձ էր հէ՛ք աղջիկն օձադաւ։

Զ.

Լըսեց, հեռաւոր իր վըրանին տակ,
Գրնչու սէգ տըղան, ցաւով անյատակ.
Լըսեց լուրը չար, եւ աչքերուն գոլ,
Ոտքերուն փուշեր, եկաւ Ըստամպոլ։

Եւ տարին գրնչու գեղափայլ տըղան,
— Դեռ վարսերն անոր հովէն կը դողան, —
Տարին ապարանք. եւ գրնչու տըղան՝
Արքային ա՛յսպէս տըւաւ պատասխան.

— «Տէ՛ր արքայ, ձեր փառքն, իբրեւ արեգակ,
Թո՛ղ լուսաւորէ պալատն ու հիւղակ.
Ես կըրնամ բուժել վեհ իշխանուհին,
Միայն թէ չանթէ հրամանը գահին։ »

Արքան խոժոռած, մահուան գոյն առած,
Աչքերուն դէմ մութ, մո՛ւթ համատարած,
Ուզեց գըլխատման հրաման արձակել,
Բայց էր Աստուծմէ պատգամն, անարգել։

Եւ գրնչու տըղան տարին հիւանդին.
Եւ ազատ տըղան, վայրագ սարորդին,
Իր թուխ բերանով, բոցեղ շըրթունքով
Ծըծեց ճըկոյթ մատն, օձաթոյն վէրքով։

Եւ գրնչու տըղան ծըծեց ու ծըծեց
Վէրքը մահացու, կոյսին մըշտահեծ.

Ծըծեց ու ծըծեց, իբրեւ ջուր խըմէր
Զէմզէմ աղբիւրէն, սուրբ քարով մէրմէր:

Ծըծեց ու ծըծեց գընչու ցոփ տըղան,
— Վոսփորի վըրայ աստղեր կը շողան, —
Կուսական սիրտէն իբրեւ սէր ծըծէր,
Իբրեւ ձեզ ծըծէր, ո՜վ անբիծ ծիծեր:

Է.

Թոյնը, գերդ սընդիկ, ցընդեցաւ գընաց,
Կոյսն ելաւ նըստաւ, դէմքով արժգունած.
Խայտաց աշտարակն, աստղերուն երգով,
Եւ օձն արտասուեց, իր թաքուն սրինգով:

Փըրկըւած է, Տէ՛ր, փըրկըւած ընդմիշտ,
Ըսին արքային, սիրտով բազմավիշտ.
Փըրկըւա՛ծ է մեր պերճ իշխանուհին,
Պատիւն Ալլահին եւ փառքը գահին:

Արեւին նըման վեհափառ արքան,
Արեւին նըման ուրախ էր ա՛յնքան.
Եւ գըրկեց աղջիկն, այլեւս ազատուած,
Ալլահն էր տուած, Ալլահն էր առած:

Հրամայեց ընել հարսնիք փառաւոր,
Քառասուն գիշեր եւ քառասուն օր.
Եւ գըրեց արքան, աչքերով պըսպղուն.
— « ԱՂՋԻԿԸՍ ՏԸԻՐ ԱՅՍ ԳԸՆՋՈՒ ՏԸՂՈՒՆ: »

ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Ա.

Անլուսին գիշեր, ցայգ մըրրկավար,
Բնութիւնն ի խորոց, մահուամբ կը հեւար·
Ո՞վ լուծեց գաղտնիքն այդ գիշերներուն,
Ո՞վ հարցում տըւաւ ծովերուն փըրփրուն:

Անլուսին գիշեր, ցայգ մըրրկավար,
Եւ ծեր Թագաւորն անշարժ կը հեւար·
Եւ ան կը քնանար գըժխեմ երազով,
Զորս կողմն անապատ ու չարիք ու սով:

Ո՜հ, Թագաւորներն արդեօք քընացա՞ն
Առանց նըշանի աշխարհակործան,
Առանց գահընկէց Թաւալումներու,
Առանց աքսորի, ծովերո՜վ հեռու:

Անլուսին գիշեր, ցա՜յգ մըրրկավար,
Պալատին վերեւ հողմակոծ խաւար·
Եւ ծեր Թագաւորն ի խոր կ՚երազէր,
Եւ գլուխ մը ձեռքին, գըլխատուած կայսեր :

Բ.

Եւ ծեր Թագաւորն ալեւոյթով պերճ,
Թագաւոր, այլ մա՛րդ վիշտերով անվերջ,
Սընդուս բարձերուն վըրայ կը նընջէր·
Դուռներուն առջեւ, անքո՛ւն, իր քաջեր։

Եւ անկողնին լիճն, աստղով ձեղունին,
— Բայց ո՞ր պալատներն արեգակ չունին, —
Եւ անկողնին լիճն անդորր կը ծըփար·
Թագուհին այնտեղ ցըռկանա՛ւ փարփառ։

Եւ ծեր Թագաւորն իր մըղձաւանջով,
Գեհենամորմոք անդո՛ւթ անուրջով,
Տեսաւ հրանըժար կըշխուքն երկընքին,
Կըշռելով անցեալն ու վաղն անքըննին։

Ու տեսաւ ծա՛նր էր իր մեղքն աւելի,
Քան մեր երկրագունդն անէծքով առլի·
Տեսաւ որ, ափո՛վ չորս տարուան մանկան,
Կը չափուէր բարիքն իր արքայական։

Եւ ծեր Թագաւորն իր մըղձաւանջով,
Գեհենամորմոք անդո՛ւթ անուրջով,
Տեսաւ բոցեղէն սուրն Արարիչին,
Որուն գըթութեան ի զո՛ւր կը կառչին։

Ու տեսաւ որ խիղճ մ՚աւելի կ՚արժէր,
Քան հարըստութեան ու փառքի կարժեր·

Տեսաւ որ ճըկո՛յթ մատն երախային
Կը գըրէր վըճիռն իր դըժոխային:

Եւ մեր Թագաւորն ահուելի քունով,
Եւ մեռելական Թախծալի գոյնով,
Յաւիտենական մոմիան էր մարդուն,
Խորունկ քընացած, բայց մեղքով արթուն:

Թագուհին այսպէս իր ցըւկանաւով,
Գիշերով անլոյս եւ մըրըրկահով,
Կը տանէր արքան աշխարհ մ՚անծանօթ·
Ո՛հ, սիրող սիրան ի՛նչ մաքրափայլ անօթ:

Եւ ծեր Թագաւորն իր մըղձաւանջով,
Գեհենամորմոք անգո՛ւթ անուրջով,
Դարձաւ փարեցաւ կընոջ իրանին,
Ինչպէս քահանան՝ ջահուած խորանին:

Գ.

— « Տէ՛ր արքայ, ելի՛ր. Տէ՛ր արքայ, լուսցաւ.
Զարիքն, ո՛վ արքայ, եկաւ ծովացաւ.
Տե՛ս, բատորմիքէն մեր այս ճահիճին,
Կը բերենք քեզի խիղճն ուտող ճըճին: »

Կը պոռար ամբոխն ու կը մըռընչէր,
Ամէնքն անօթի, կիսամերկ խեղճեր,
Կիներ, մանուկներ, ծերեր ալեհեր,
Եւ պատանիներ աչքով անվեհեր:

— « Տէ՛ր արքայ, ելի՛ր. Տէ՛ր արքայ, լուսցաւ.
Ոճիրն, ո՛վ արքայ, ելաւ լեռնացաւ.
Քեզի կը բերենք, այս մեր յատակէն,
Խորունկ քուն ալուռ մոլեխինդ ժանակէն: »

Կը պոռար ամբոխն ու կը մըռընչէր,
Ամէնքն անօթի, կիսամերկ խեղճեր.
Եւ արեւն անոնց վերեւ կը ծաղէր,
Իբրեւ թէ թուրով երկինքը ծակէր:

Դ.

Արքան արթընցաւ. եւ սարսափահար
Պատըշգամ վազեց. առաւօտ գոհար.
— « Ի՞նչ է այս ամբոխն, ի՞նչ կ'ուզեն մարդիկ,
Ինչո՞ւ կը գոռայ ծովն այսքան սաստիկ: »

Արքան արթընցաւ. թագուհին լացաւ.
Կարծես պալատէն մահուան շուքն անցաւ.
— « Փո՛ղ զարկէք, թըմբո՛ւկ եւ նըւագ զարկէք,
Եւ ուրա՛խ եղէք, զերդ ծագող արեգ: »

Արքան արթընցաւ. թագուհին լացաւ.
Ջահը դահլիճին ինկաւ փըշրեցաւ.
Լըռէ՛, ո՛վ ամբոխ, լռէ՛ դուն ալ, ո՛վ ծով.
Արքան խենթեցաւ խիղճին կըսկիծով:

Կը պոռար ամբոխն ու ծովը կ'ոռնար,
Աւա՜ղ, լըռեցնել զանոնք ո՞վ կըրնար.
Կը պոռար ամբոխն ու ծովը կ'ոռնար,
Չարն էր անդարման, բարին անհընար:

Խելագար արքան, դաժան ու դըժնէ,
— Զինք մահէն հազի՛ւ մազ մը կը բաժնէ, —
Եւ թագապըսակ եւ ծիրանազգեաց,
Գիրկը նետուեցաւ կատաղի ալեաց:

Վիհը նետուեցաւ վեհափառ արքան,
— Ջուրով խեղդըւած հո՛ւր գեհենական, —

Եւ երկու ալիք դողո՜վ փակեցին
Անդունդին վրայ, երա՛ն առիւծին :

Արեւին դիմաց ամպ մը կանգնեցաւ,
Ծովուն վրայ հակած Թագուհին լացաւ·
Եւ Թըմբուկ զարկին, սրափող փըչեցին,
Զի եկաւ Աստուած, հեծա՛ծ կարմիր ձին:

Ե.

Հիւղակին առջեւ Թագուհին նստած,
Իր թուխ մազերուն ծաղիկ մը խոթած,
Կը դարձնէր ջահրակն երգով գեղջկական,
Մինչ վերէն համբո՛յր կու տար լուսընկան:

Ջահրակին առջեւ Թագուհին կ՚երգէր·
— « Իմ բուրդիս թելերն, ո՛վ բանուոր ընկեր,
Թո՛ղ շողերուն պէս հիւսուին բազուկիդ,
Ու թո՛ղ սիրէ զիս սիրտդ ականակիտ: »

Ջահրակին առջեւ Թագուհին կ՚երգէր·
— « Իմ բուրդիս թելերն, ո՛վ մըշակ ընկեր,
Թո՛ղ հասկերուն պէս հիւսուին հասակիդ,
Ու թո՛ղ յիշէ զիս քու անմեղ հոգիդ: »

Հիւղակին առջեւ Թագուհին նստած,
Իր թուխ մազերուն ծաղիկ մը խոթած,
Կը դարձնէր ջահրակն երգով գեղջկական,
Մինչ վերէն համբո՛յր կու տար լուսընկան:

Մ Ա Հ Ը

Ա.

Երկինք եւ երկիր եւ մոլորակներ,
— Ու Մահն աչքերով վիհը կը հեգնէր, —
Երկինք եւ երկիր, ամէն բան, ամէ՛ն,
Մեռած էր անդարձ, մեռած էր հիմէն:

Եւ անէութեան ծովուն վրայ անծայր,
Կը շողար շանթին փայլն աստուածադայր·
Եւ անէութիւն եւ ոչընչութիւն,
Չըքութի՛ւնն ունայն, սա դոռող մարդուն:

Եւ անէութեան ծովուն վրայ անծայր,
Սոսկ Աստուած կ'անցնէր, ու Սատանան անհայր·
Ո՛չ ուրախութիւն եւ ոչ իսկ սարսափ
Մեր վեհ անցեալէն, մեր կեանքէն անափ:

Բ.

Եւ անէութեան սեմին վրայ կեցած,
Իր գերանդիին յաղթաբար յեցած,
Կը ծիծաղէր Մահն. եւ իր ծիծաղէն
Աչքերը կարծե՛ս արցունք կը ցօղեն:

Կը ծիծաղէր Մահն իր յաղթանակով,
Անցած աչքերուն վառ յիշատակով.
Երբեմն ալ կու լար ճիւաղն անօրէն,
Իր սեւ կըմախքին անդունդին խորէն:

Մինակ էր, աւա՜ղ, Աստուծոյ նըման,
Ան արարիչ, ի՛նք տէրը կործանման.
Մինակ էր, աւա՜ղ, Սատանին նըման,
Ան գընորդ, եւ ի՛նք միջնորդ վաճառման:

Կը ծիծաղէր Մահն իր յաղթանակով,
Անցած մեղքերուն մութ յիշատակով.
Բայց կը ճանճրանար, կը ճանճրանար ա՛յնքան,
Զերդ առանց որսի՝ յուսահատ որսկան:

Գ.

Եւ ուզեց մեռնիլ, մեռնի՛լ յաւիտեան,
Առանց հաւատքին՝ մեր մեծ յարութեան․
Ինք միթէ անկախ չէ՞ր Արարիչէն,
Ինք ալ անոր պէս եկած Ոչինչէն։

Եւ անէութեան անդոյ քաղաքին
Միակ բնակիչն, հէք ու տրտմագին,
Լոյսերն ըղձալով՝ արեւն յիշեց մերթ,
Կոյսերն ըղձալով՝ վարդն յիշեց թերթ թերթ։

Եւ ուզեց մեռնիլ իշխանը չարին,
Ճաշակել պտուղն իր տնկած ծառին․
Ի՞նչպէս էր արդեօք համը պտուղին,
Հա՞մն էր խաղողին, չէ թէ մամուխին։

Ինչո՞ւ, բայց ինչո՞ւ կը սարսափէին
Մարդիկ եզրին մօտ, իր բացած գուբին․
Ինք չէ՞ր որ կու տար քուն անմահական,
Եւ մեղաւորին եւ արդար մանկան։

Եւ անէութեան անդոյ քաղաքին
Միակ բնակիչն, հէք ու տրտմագին,
Ո՛հ, ուզեց մեռնիլ, մեռնի՛լ յաւիտեան,
Առանց հաւատքին՝ մեր մեծ յարութեան։

Դ.

Եւ դեւը ծեծեց դուռներն անդունդին,
Եւ հողմահալած եւ վայրավատին.
Ու ծեծեց, կոծեց, հեծեց մեծաձայն,
Իր լացով լեցուած՝ միջոցներն համայն:

Եւ Մահն, ահարեկ, մահուա՛ն կը տենչար,
Ծունկերն զարնելով կու լար չարաչար.
Ու կը պաղատէր, ճիշդ մարդ էր, կ՚ըսես.
— « Ա՜խ, կ՚ուզեմ ունել սեփական մխաէս: »

Եւ թափառելով Մահն ելաւ գընաց,
Սըրտին վրայ քար դըրած, գընաց առ Աստուած.
— « Տէ՛ր, քեզի եկայ. Տէ՛ր, գըթա՛ ինծի,
Ես պարտքս, ամէն օր, միշտ կատարեցի:

« Քեզի դարձուցի ամէն, ամէ՛ն բան,
Ինչ որ ինձ տուիր, բանաւոր, անբան.
Ես պըտուղն եմ դառն՝ այս ունայնութեան,
Թո՛ղ ալ մեռնիմ, Տէ՛ր, մահով յաւիտեան: »

Աստուած ժըպտեցաւ. — « Բարի՛ես եկած,
Յաղթանակիդ հի՛ն պատմուճանն հագած.
Բայց անմահութի՛ւն կու տամ ես միայն,
Փակուած է մահուա՛ն մատեանն, յաւիտեան: »

Մահը, գըլխիկոր, հեռացաւ գընաց,
Դուռը գըժոխքի՛ն զարկաւ, շատ կամաց.
Բացաւ Սադայէլն, աղքատ ճամբորդին,
Վախ տըւաւ իրեն կարծես գերանդին:

— « Բարե՛ւ, գոչեց Մահն, ո՛վ ազնիւ եղբայր,
Կեանքդ երկար ըլլայ, տէրութիւնդ՝ անծայր.
Գիտես որ քեզի ես ծառայեցի
Հաւատարմութեամբ ջուրի եւ հացի:

« Ո՛հ, վարձք չեմ ուզեր, բարեգո՛ւթ եղբայր,
Քեզմէ մահ կը խընդրեմ, մա՛հ, խոնարհաբար.
Ես անէութեա՛ն գործազուրկ բանուոր,
Կ՚ուզեմ քընանալ, քունով դարաւոր: »

Եւ Սատանն յարեց. — « Բարե՛ւ, մե՛ծ եղբայր,
Դուն մեր Ոչինչին՝ լըքուած որբն անմայր.
Կեանք առնել, մա՛հ տալ, քու գործդ էր վըսեմ,
Վե՛ր է իմ ոյժէս, քեզի ի՞նչ ըսեմ: »

Մահը ծռեց գըլուխն ու լացաւ խորին.
— « Ես սիրով կու տա՛մ մահ, այդ խոնարհին: »
Մահն ու Սատանան դարձան դու ձայնին.
Կատաղիներէն մէկն էր, կի՛ն մ՚էր, կի՛ն:

Մահն ուրախացաւ, խայտաց Սատանան,
— Մինչ խեղճերն իրմէ բան մը կը ստանան. —

Եւ կատաղի կինն երգեց, սէ՛ր երգեց,
Եւ իր բոցերով Մահն եկաւ գըրկեց։

Մահն ու Մեգերան, գերագոյն սիրով,
Հեգնեցին Տէրերն, իրենց խօլ պարով.
Կինն իր սեւ գլուխէն թել մը մազ առաւ,
Խեղդեց Մահն անով... եւ Մահը մեռաւ։ (*)

1941

(*) Սոյն ԻՆԸ հէքեաթներէն ՎԵՑԸ յօրինած է ինք, հեղինակը, իսկ միւս երեքը. — « ՓԵՏՈՒՐԸ », « ԱՉՔԵՐԸ » եւ « ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ » քաղուած են ժողովրդական զրոյցներէն։

ԱՐԵՒԵԼԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԵԼԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Եւ համանուագն իմ յիշատակաց,
Ա՛յսպէս լըսեցի, քարին տակ պառկած...

Ա.

Կու գամ ողջունե՛լ քեզ, ո՛վ Արեւելք, յարգանքով խորին,
Դուն որ բարութեան մատեան գըրեցիր մարդոց աշխարհին:

Դուն աստուածային խաղաղ ճակատով փայլող արեգակ,
Մեր սիրտերուն մէջ անդուլ ղօղանջող ոսկեշող զանգակ,

Եւ գառնուկներուն մաքուր արիւնով՝ հաշտութեան Զատիկ,
Կու գամ երգել քեզ, այս առաւօտեան սիւքով հանդարտիկ:

★

Ես արեւելեան բախտաւոր երգիչ, եւ Օվաճըրգցի,
Եկայ Արեւմուտք, բայց Արեւելքին լոյսը սիրեցի:

Ուսայ ի Պոլիս, Ոստան հանճարեղ, դիւան ծովածուփ,
Բանաստեղծութեան եւ իմաստութեան բաց գոհարատուփ:

Եւ մնայ ի Պոլիս կաթով հայկական անմահ դըպրութեան,
Հայը սիրեցի, սիրեցի Պոլիսն ի մահ, յաւիտեան:

Մարմարայի հետ հայ սիրտն ալ ծըփաց բիւր բիւր ալիքով,
Ու քնար յարդարեց, Վոսփորի նըման, Թըրթռուն աղիքով:

Եւ երգեց տըխուր, երգեց մըրմունջով իր նոճիներուն՝
Երկիրն հայրենի, զայն լալով անոնց շուքով երերուն:

★

Գացի Վենետիկ, ուր ինծմէ առաջ շատեր կարդացին.
— «Աստ հանգչի փառօք, որպէս ծով անմահ, մեծ Սեբաստացին:»

Ալիքներէն դուրս ծագեցաւ, յանկարծ, դէմքն առաքեալին,
Կուրծքն ի վար կախած մեր գրոց տաճարին ոսկի բանալին:

Հո՛ն կամարակապ որմի մը ներքեւ, խունկի ոլորքով,
Մրոտեցի երկչոտ, կարճուկ մատիտով, ճիշդ իր ոտքին քով.

— «Բայց ո՞ւր է վախճանն... ի՞նչ է միտքն արդեօք ա՛յսքան մա–
տենից,
Աւա՜ղ, բանաստե՛ղծ, տըրուած է վրճիռն ի յաւիտենից: »

Լիճին վրայ դըրուած Մեսրոպեան տառեր, կըղզիներն ամբողջ,
Հըսկայ վարդապետն ինծ կ'ուսուցանէր իր մատով դողդոջ:

Մերթ արեւելեան չըքնաղ ջրանըկար, եւ մերթ ալ հէքեաթ,
Վենետիկն աչքիս կ'երեւար ըլլալ հայ տուն խանդակաթ:

Երբ Բագրատունին, Նարեկն ի ձեռին, դաս տըւաւ ինծի,
Այլակերպութեան լերան բարձունքէն սուրբին հետ լացի:

Եւ կը թըւէր ինծ, թէ արքան Հայոց դըպրութեան համայն,
Սեւանայ լիճէն նախշուն կոնտոլով կը սահէր անձայն,

Մինչ Հայկ Դիւցազն ինք՝ Արարատէն վա՛ր կ'իջնէր վեհափառ,
Տալով դիւցազանց վրեժ քերթողին ողջոյն հայրաբար:

Իսկ Սուրբ Ղազարի գըմբէթն ալ, հեռուն, կը թըւէր կըրկին,
Մեր ոսկեաց ծըփուն կատարին հանգչող սաղաւարտ Հայկին:

★

Երազով առլի, անցայ Եգիպտոս, Սփինքսը տեսայ,
Եւ, բուրգերուն մօտ, հին իմաստութեան եռանկիւնն ուսայ:

Վերջալոյսին տակ, փարաւոնական շքեղ մագաղաթ,
Կարդացի ծալ ծալ Նեղոսն օրհնաբեր... ես կուռք անաշխատ:

Եւ Աղեքսանդրիան, ապա Գահիրէն, հոտեւան ցայգով,
Հաշիշապատում քուն բաշխեցին ինձ, մահուան հարսներգով:

Եւ երբ արթնցայ... երազին ճերմակ նաւն էր ընկղմած՝
Նեղոսի ափին, Իսիսին սիրտով, բուրգերուն դիմաց:

★

Եւ տեսայ Զմիւռնիան, Յոնիականի վէս Հելլենուհին,
Համբուրեցի ծունկն, ու խունկ ծխեցի իր վառ բագինին:

Հայ պայծառ ճակատն այստեղ ալ խոկաց ծովուն յանդիման,
Հայ քաջերն անցան, ծեր Հոմերոսի քաջերուն նման:

Արդ, ամէն գիշեր, իր Եփեսոսի մեհեանէն անդին,
Կ՚ելլէ Արտեմիս, կոյս աստուածուհին, շուշան մը ձեռքին,

Ու կու գայ նստիլ, ցանելով ճերմակ ծաղիկներ բուռ բուռ,
Քարին վրայ, հանգա՛ծ չքնաղ քաղաքին, ու սգալ ըսպառսպուռ:

★

Որ մ՚ալ դագաղի նմանող նաւով գացի Պուլկարիա,
Պարզուկ էր երկիրն, ու պարզ ամէն բան, գետ ջուր արծաթեայ:

Գացի Պուլկարիա, երկիր մըշակաց, երկի՛ր հերոսաց,
Սիրտ մը հողին տակ, ճակատ մ՚հողէն վեր, վարդերով հիւսած:

Վարդեր ու վարդեր, քաջաց արիւնով բըռընկա՛ծ վարդեր,
Հոտոտեցի ձեզ, երբ դեռ դըրիչէս արիւն կը կաթէր:

Ու լացի ձեզ հետ... երբ ձեր Վիտոշի սարէն վրիժաղէն
Կը թըռչէր հըպարտ, կ՚իյնար վիրաւոր, հայկական բազէն:

Երկու բազէներ, մէկ երազ կըտցած, կ'անցնէին իմ երգէս,
Իրարու կապուած՝ Յեղափոխութեան չանթով բոցազէս:

Յաղթեց Պուլկարիան եւ պըսակ կապեց լեռներուն գըլխուն,
Խայտաց Հայաստան եւ ողջոյն տըւաւ Թուրով շողշողուն:

Ո՛հ, հերոսական երկու ընկերներ կ'անցնէին դարերէն,
Եւ հիացումով կը դիտէ զանոնք աշխարհ համօրէն:

Լերան համբոյրով բացուած վարդի պէս, առոյգ Պուլկարներ,
Վարդի պէս քաղուած Հայեր ու Հայեր... սիրտ մը կ'արիւնէր:

Փոքրի՛կ Պուլկարիա, քերթութեանց դըրքոյկ, ուր տեղաց ոսկին,
Եւ Իվան Վազով եւ Փէյու Եավորով... եւ վեհ Լէվըսկին:

Սիրեցի Վառնան, դիտեցի Սեւ ծովն, ի՛նչ դեւ անյագուրդ,
Ու չեմ մոռնար քեզ, դո՛ւն երեք անգամ ազնիւ ժողովուրդ:

★

Երգեցի Բրական, երգեցի քաղաքն անթիւ գիտութեանց,
Կը շողայ Բերդէն, զըմրուխտ թեւերով, յիշատակն անանց:

Երգեցի յաւէտ, հիւրամեծար տունն իր աղ ու հացով,
Հըրդեհ վառեցի Սուրբ Լուսաւորչի կանթեղին կայծով:

Աւա՜ղ, կը տենչամ, մերթ, քաջամարտիկ բազկով զինուորի՝
Ընկուրնել զըեմնել ժամանակն ահեղ, որպէս ցուլ վայրի,

Եւ միջոցէն դուրս նետուիլ արշաւել, նըժոյգ ձի նըստած,
Յետոյ յաղթապանծ ետ դառնալ նոյնքան եւ ա՛յնքան սրընթաց:

Բ.

Թո՛ղ նախապատիւ ողջոյնով ես քեզ ողջունեմ այսօր,
Օվա՛ճըդ բարի, ծով տեսարանով ծաղկագիւղ բոսոր:

Հոն կեանքն էր անոյշ, վարդի թուփերուն քըսուած զեփիւռով,
Սէրն ըսես քընքուշ, գետի ափերուն հիւսուած փըրփուրով:

Կեսասի ճիւղով, արեւի շողով կ'երթայինք գետակ,
Լողալ բաղի պէս, լողալ ու դողալ ջուրին մէջ յըստակ:

Բաղարջ կ'ուտէինք ջաղացքին մօտիկ, ջուրով անապակ,
Խիճ կը նետէինք անցնող կոյսերուն, խօսք սիրափափաք:

Ապա լուսընկան երբ պըճնէր ճամբան իր դեղնած թուփով,
Մեր ճակատներուն կայծոռիկ ցանած՝ կ'երգէինք խումբով:

Հոն կեանքն էր անոյշ, անոյշ քունին պէս յոգնած աղօրին,
Սիրտն ըսես քընքուշ, նըման մեր ծառէն կախուած սալորին:

Ծառերէն ծընած, մեծցայ շարունակ անոնց սօսափով,
Ու զարդարեցի զանոնք երգերուս փաղփուն տարափով:

Ծառեր, որոնք դեռ մեր հովիտներէն ինձ կու տան հրաւէր,
Ծառե՛ր, դուք երկնի ծովերէն անցնող ոսկեբարձ նաւեր:

Երանի՜ ինծի, եթէ ձեր շուքին սեւուկ մելանով
Գրեմ իմ վերջին տաղս, ու գիւղացիներ թաղեն գլիս անով:

Եւ ձէթի ճրագով երթամ հայրերուս, ուր անոնք գացին,
Իմ ծընընդավա՛յր, շատ բան չեն ըսեր իր շատ սիրածին:

Գ.

Եւ Թո՛ղ, Պարտէզա՛կ, ես քեզ ողջունեմ անհուն կարօտով,
Դուն հարս, փեսայի՛ն մեր Ոսկեդարուն, Մասեաց նարօտով,

Դուն, բարձանց վըրայ, ծայրագոյն գոհար ծընա՛ծ ծովակէն,
Թո՛ղ, քու դաշնակով, մատներս անգամ մ'ալ հոգիդ նըւագեն:

Այսօր կիրակի, ցօրենի արտի՛ նըման ծփծփուն,
Խունկ ճամբաներէդ ելլեմ քեզի գամ… ու գա՛մ օրն ի բուն:

Լո՛յս գիւղաքաղաք, կապոյտ պարեգօտդ աստղերով պըճնած,
Ոսկի մատնիով գիս յիշատակիդ ըրիր նըշանած:

Ճանչցայ պուրակներդ, եւ վեհաճակատ եւ բարձրահայեաց,
Մեր Սուրբ Կըղզիէն զարնելով անդուլ քընարն հայրենեաց,

Քընա՛ր հայրենեաց, Թելերովն իրենց մօրուքին ճերմակ,
Եւ արցունքներով մեր երկինքն համակ, մեր երկի՛րն համակ:

Ճանչցայ աղջիկներդ, եւ երկայնավարս եւ հասակագեղ ,
Որ անցան գացին, լացին ու գացին… մեռան զերդ գեղգեղ:

Իցի՛ւ իմ տաղս ալ ծիծառի Թեւով, երգո՛վ արտոյտի,
Համբոյր մը տանէր մեզմէ, ո՛վ անցորդ, խումբին ծաղկատի:

Դ.

Եւ քեզ ողջունեմ, Իզմի՛թ բարեկի՛ց, ո՛վ քաղաք արդար,
Որուն սարերէն սիրտս արծարծեցաւ, մըխաց անդադար:

Իզմի՛թ բարեպաշտ, դուն բեղմնաւոր մայր, աղբիւր մըշտաբուխ,
Եւ խոնարհ բանուոր, լըռիկ խանութպան, այլ արծաթ սանդուխ:

Կը նայի՞ս արդեօք դեռ իմ գիւղակիս, ժըպիտով բարի,
Որ ծովակիդ մէջ ծաղիկի նըման լալով կը կոտրի:

Եւ կամ կը կըտցէ՞ ալկիոն մ'արդեօք, կը կըտցէ՞ յաւէտ,
Ալեաց հետ պարող իմ տաղերս արբշիռ, տաղերս իմ վէտ վէտ:

Իմ առաջին սէրս ափերէդ անցաւ, փառեցաւ անցաւ,
Անցաւ ու չանցաւ, մըխաց ու մըխաց, դարձաւ վէրք ու ցաւ:

Պայծառ ծովակին, իմ քոյր ծովակի՛ս հարցուր, անցո՛րդ մարդ,
Հարցո՛ւր ու լըռէ, լըռէ՛... տե՛ս կ'անցնին սեւ ամպեր բարդ բարդ:

Կ'անցնին սեւ ամպերն ալիքներուն հետ, բայց ո՞ւր կը դիմեն,
Անոնց հետ գացին եւ ա՛լ չըդարձան սիրողներն ամէն:

Նոր էի եկած, նոր երիտասարդ, կրակով սաստկագին,
Տեսայ սիրեցի, սիրեցի, աւա՛ղ... դուն խե՛ղճ կին, խե՛ղճ կին:

Ե.

Գեղջուկ ուխտավայր, առուակ ծաղկազարդ, ողջո՜յն քեզ, Տօն-
կա՛լ,
Կիսալոյս մատուռ, տըրտում չարական, դուն իմ ճըրագկալ։

Ձէթի արցունքով ոսպ կու տայիր ինծ, եւ ապա մածուն,
Դուն որ ծործորին գիրկը կը քնանաս, իբրեւ գարնան ձիւն։

... Կարմրուկէն ելած՝ խըժուռ ունեցայ, մեծ մայրս ուխտ ըրաւ,
Աքլոր, խունկ ու մոմ... յետոյ աղօթքով կուրծքիս թուղթ դըրաւ։

Կէս մը քալեցուց, կէս մը շալկելով գիս առաւ տարաւ.
— «Փըրկէ՛ իմ Թոռնիկս, ո՜վ Տիրամայր կոյս, մահէն անիրաւ։»

Կ'ըսէր, կ'աղօթէր, եւ ճամբաներէն հարսի պէս քօղած,
Աննուխ ու ծաթրին քաղելով կ'երթար ուխտին երկիւղած։

Եւ խունկի նըման ինք ալ մեղմօրէն կը ծըխար կարծես,
Երբ զեփիւռն անցնէր ճերմակ մազերէն, իսկ շողն՝ իմ անձէս։

— «Իմաստութեան լոյս, արքայութեան յո՛յս տուր իմ Թոռնիկիս,
Աքլորիս հոգին եթէ չի բաւեր, ա՛ռ սիրտս ու հոգիս։»

Հասանք. մատուռի՛ն սեմին վրայ մորթեց աքլորն իր ձեռքով,
Աքլորը թըրթռաց, ու թռաւ... ու մեռաւ կարմիր արցունքով։

Խաչ հանեց, վառե՛ց մոմը Տիրամօր պատկերին առջեւ,
Խաչ հանել տըւաւ, եւ երկու ձեռքերս ըրաւ խաչաձեւ։

Խունկը կը ծըխար, իր թաց աչքերէն անցնող ամպին պէս,
Կը ծըխար գաղթող թըռչունի թեւով վեր կը չօչափես ։

Եւ կին մը, կարծես, կու լար գաղտնապէս մատուռին մութէն,
Մութ զոր, վարդի պէս, տենդահար մատներ լըռիկ կը փետեն,

Ու կը տարածեն թերթերն աղուալոյս կանթեղին վըրան,
Որ իր նաւակով կ՚առնէ կը տանի ուխտաւոր տըղան:

Ա՛լ բան չեմ յիշեր, ո՛վ Հալա մայրիկ, ա՛լ բան չեմ յիշեր,
Կը յիշեմ լոկ քեզ, միայն, մի՛այն քեզ... մեռան իմ յուշեր:

Ընդունուեցա՞ւ ուխտդ, ո՛վ Հալա մայրիկ, աղօթքով ժուժկալ,
Թոռնիկդ ի՞նչ եղաւ, աւա՜ղ, ի՞նչ եղաւ... Թոռնիկդ ի Տօնկալ:

Եւ, օր մը, դարձեալ երբ Պարտիզակէն Օվաճըդ դառնամ,
Ճամբուս վրայ մեծ մայրս ինծի հանդիպէր... որբին անխընամ:

Ծով է իմ կարօտս, ի զո՜ւր կը սպասեմ ես մեկնող նաւուն,
Անդունդ է իմ սէրս, ի զո՜ւր կը սպասեմ թեւին դեղեւուն:

Զ.

Թո՛ղ քեզ ողջունեմ, Արսլանպէ՛կ առիւծ, հզօր բռըրառով,
Որ հերոսացար Տօնիկեան քաջաց կարմիր դուպարով:

Արսլանպէ՛կ, հացով եւ աղբիւրներով եւ սիրտով հարուստ,
Հրրդեհով ջահուած, այլ հայրենաբաղձ հուրով անկորուստ:

Տաքուկ համբոյրով պըսա՛կ դիր անոնց ջինջ հողակոյտին,
Որ արծիւներուդ թեւով սաւառնին սարերէն անդին:

Լեռներուդ ձիւնո՛վ ցօղացուր անոնց այրող ճակատներ,
Այրող ճակատներն, անբիծ դագաթներն ամպ չի մըթագներ:

Յայնժամ, Արսլանպէ՛կ, իմ հերոսածին գիւղիս բարձունքէն,
Գունդ գունդ հրեշտակներ, մեր կոյսերուն հետ, երգ պիտի երգեն,

Թէ հայ հերոսին մէկ կաթիլ արիւնն աշխարհ մը կ՚արժէ,
Թէ իր քաջութեան մէկ օրն, անկասկած, դար մը կը շարժէ:

Տօնիկեան քաջերն Օվաճըդ ծընան, Արսլանպէկ մեռան,
Իրենց սիրտերուն վառ կերոններով կանգնեցին խորան,

Ձի թաց աչքերով կարդացին անոնք պատմութիւնն Հայոց,
Պատմութիւն գըրուած մեր հերոսներուն թուրով կրակուբոց:

Եւ թո՛ղ, Օվա՛ճըդ, անոնք քընանան գետիդ օրօրով,
Այդ քունէն անցնի աշխարհ Հայաստան, վըճիտ թափօրով:

Իսկ դուն, Արսլանպէ՛կ, հըսկէ՛ որ անոյշ ու խոր քընանան,
Երբ քու բարտիներդ անոնց վրայ թափին արցունքներն աշնան:

Է.

Եւ աստուածարեալ քաղաք հայկական, ո՛վ Աշտարակ,
Ողջո՛յն, ողջո՛յն քեզ, դուն որ կու տայիր մէկի դէմ հազար:

Տուն հիւրամեծար, տաճար խըստակրօն, որ Աստուած տեսար,
Սեղան հացալից, հընձան գինեշատ, բազմոց ոսկեսար:

Ահա՛ կը լըսեմ, աւերակներուդ վիրաւոր սիրտէն,
Զանգեր հեռաւոր, զանգեր մեղմօրօր, որոնք կ՚աւետեն,

Թէ պիտի յառնէ, վերջալոյսներուն աճիւնէն կարմիր,
Սաքարխայի կոյսն, ամպերէն քաղած սընգոյր ու ծարիր:

Չէ՛, չէ՛, չի կըրնար լըռել յաւիտեան՝ փեթակն հայկական,
Չեն մեռնիր դաշտերն, որոնք ծածանուտ ծիրանի հագան:

Եւ տաճարներուդ գըմբէթէն, անշուշտ, դարձեալ կը ծագի
Դէմքն Հայ Աստուածիդ, շողշողուն փայլով, նըման կայծակի:

Ը.

Թո՛ղ քեզ ողջունեմ, Արմա՛շ իմաստուն, յաւէտ չարխափան,
Ուխտի Թափօրով, խունկով ու մոմով, քարոզ պերճաբան:

Եւ մըշակ արի, հարսնուկ տանտիկին, հովի՛ւ բանաստեղծ ,
Սուրբ աւանդութեամբ եւ խաչանըշան քերթութեամբ անեղծ:

Անխոնջ ուխտաւոր, ուխտեր եմ քեզի եւ տաղ եւ մատաղ,
Ես անտառներուդ շուքով արեղայ... շո՛ւք սիրաթաթախ,

Արցունքի՛ կաթիլ, դուն Զարխափանին աչքերէն կաթած,
Խոտերուն մէջ ցօղ, իսկ Թուղթիս վըրայ գոհար քերթըւած,

Արմա՛շ, ինձ երգէ՛, կ'աղաչեմ, երգէ՛, մեր մեծ յարութեան
Ծարականն անոյշ, շարակա՛նն ահեղ, որ չունի մատեան:

Լըսեմ ու երթամ, յետոյ նորէն գամ, լըսեմ ու երթամ,
Եւ անմահութեան սեմին վըրայ կեցած՝ վըսեմ տաղ կարդամ:

Թ.

Պիտի տենչայի տակաւին տարմ տարմ արձակել այսպէս,
Յիշատակներ թարմ, եւ յիշատակներ մաղով աղեղէս:

Պիտի տենչայի քերթըւածն անոնց տարածել ծալ ծալ,
Դաշտերուն վրայ եւ բարձունքներուն ճակտով ձիւնահալ:

Պիտի տենչայի դեռ յիշել ուրի՛շ սիրելի վայրեր,
Ուր լերանց վերեւ ամէն առտու հետ հայ սիրտ մը կ՚այրէր,

Ուր հայ բարբառին շեշտով աւելի՛ ներդաշնակ կ՚ըլլար
Բոլոր տարրերուն հոլովոյթին անշեղ, չափով միալար:

Դուք Բրիտանական օրհնալից գիւղեր, հարո՛ւստ քաղաքներ,
Ուր Հայն, ի պատի՛ւ մեր այս աշխարհին, տաճար կը կանգնէր:

Եւ ուր հայ արուեստն ու հայ աշխատանքն իրենց նուագով
Երջանկութեան երգ կու տային Բնութեան, համերգ սիրագով,

Դուք հայաստանում ուրի՛շ քաղաքներ, գիւղեր ու դաշտեր,
Ես ձեզ կ՚ողջունեմ ազա՛տ ողջոյնով, ուր սիրտս է կայթեր:

Եւ ձեզի կու տամ ինչ որ ինծ տուիք ձեռքերով մաքուր,
Ինչ որ ինծ տուիք բեղուն արտերէն, հասկերով գանգուր:

Ահա՛ւասիկ երգս, առուակին մօտիկ հեծեծող եղէգ,
Իսկ ես առուակէն ափով ջուր խմող երազուն տղեկ:

Ահա՛ւասիկ երգս, որ իր թեւերով Աստուած կը տանի,
Ընդունեցէ՛ք զայն, կարծեմ թէ եղաւ ձեզի արժանի:

Ժ.

Ո՜վ իմ Արեւելք, եւ ա՛յնքան մօտիկ եւ այնքան հեռու,
Հեռու ենք քեզմէ հեռաւորութեամբ ճիշդ եօթը դարու։

Երկիրըդ գըրկած, մեր հայրերն եղան սօսին նըման,
Երկինքըդ գըրկած, եղան վեհափառ Մասիսին նըման։

Անոնք երաժիշտ, գոռ երգ յանձնեցին լերան գագաթին,
Անոնք բանաստեղծ, խոր վէրք պեղեցին կռունկներուն սըրտին։

Անոնք նըկարիչ, մեր կուրծքերուն վրայ Յոյս նըկարեցին,
Որուն կու գանք մենք... կու գանք հետքերով Վահագն աստուա-
ծին։

ԺԱ.

Այո՛, տակաւին յիշել զառնապէս՝ պառաւ Եւրոպան,
Եւ խաղաղութեան ձօնել ձիթենի՝ ձեռքին մարդասպան:

Եւրոպական ցո՛ւլն այսօր ալ կատղած՝ հինաւուրց դեւէն,
Ասցեց խորապէս Բարիզեան մուսան, իր երկու թեւէն:

Ո՜հ, եթէ կ՚ըղձաք գէթ ճիւղ մը փրկել շանթահար ծառէն,
Սիրեցէ՛ք Ֆրանսան, զի Սրբազան հուրն այնտեղ կը վառէն:

Ան էր, ո՜վ Հայեր, որ շունչ պարգեւեց ծերուկ Նիկլոպին,
Եւ ան է արեան ծովերէն ծագող մաքրափայլ արփին:

Եթէ կը շողայ իմաստութեան ցոլք մ՚եւրոպեան գանկէն,
Լո՛յսն է Բարիզին, որուն վրայ անմահ դէմքեր կը հըսկեն:

Եթէ վիհերուն կը ժըպտի ծաղիկ մ՚անդորր ակնարկով,
Ֆրանսերէնն է պերճ, զարնըւած լոյս աղուոր արցունքով:

Եւ եթէ, աւա՜ղ, խըզեց մետաքս թելն անողոք Պարկան,
Նո՛յն թելով կապեց Ֆրանսայի սըրտին՝ մի՛տքն Հելլենական:

... Հովերէն ծեծուած դեռ կը հեծեծէ դըօշակն եռագոյն,
Սէգ արտասուքովն իր զաւակներուն սուգին զառնագոյն:

Կը հեծէ, կ՚երգէ, կ՚ու լայ, կը պարէ հըսկայ թեւթափով,
Ինչպէս կը պարէ Պաքեան պարուհին լուսընկայ դափով:

Աշխարհէ աշխարհ թըռչող երազով երբ դուն կը ծըփաս,
Կը կարծեմ տեսնել, ո՜վ կախարդական մեծագործ կերպաս,

Երեք դիցուհիք, որ կապոյտ, ճերմակ եւ կարմիր հագած,
Մեր վաղուան համար կը հիւսեն քեզմով անծի՜ր առիգած:

Եւ կը թեւածէ, եւ կը սաւառնի դրօշակն եռագոյն,
Պիրենեան լերանց եւ Արարատի արծիւին հանգոյն։

Երթամ սարերէն սերմանել զօգանջն՝ հին զանգակներուն,
Թէ յարեա՛ւ Քերթուածն, իր լատինական արուեստով ներհուն։

Թէ փող փըչեցին Հելլէն մուսաներն, ու դափնի բերին,
Երբ ծոխապաճոյճ ճեմեց ցըռկանաւն արու բարբառին։

Գեղեցի՛կ Ֆրանսա, Ֆրանսա՛ պանծալի, Ֆրանսա՛ նետահար,
Թո՛ղ երախտագէտ տաղով յարութիւնդ երգէ իմ քընար։

ԺԲ.

Հեռանա՛նք, եղբա՛րք, հեռանանք շուտով, երթա՛նք Հայաստան,
Մեր երկիրն անշուք, աղքատ է հարկաւ, այլ միշտ բուրաստան:

Երթա՛նք Հայաստան, մեր պապենական երկիրն անըմման,
Սուրբ Արարատի ճակատին կապուած պըսակ ոսկեման:

Երթա՛նք Արեւելք, եւ անվերադարձ եւ առանց ցաւի,
Մեզի կը սպասեն մեր երկինքն ու դաշտն ու ծովը ծաւի:

Երթա՛նք Արեւելք, թօթափելով փոշին այս օտարութեան,
Հայոց լեռներէն արեւ է ծագեր, գունեան ու բուրեան:

Երթա՛նք Արեւելք, մոռցած Արեւմուտքն, խաղաղ, յաւիտեան:
Ան մեզ հող տըւաւ, մենք տըւինք իրեն ծո՛վը մեր արեան:

Հեռանա՛նք, եղբա՛րք, հեռանանք շուտով, երթա՛նք Հայաստան,
Պարզ ըրաւ գայն Տէրն, այլ ըրաւ վըսեմ սեղան վերնատան:

Տըւաւ հաց ու ջուր, խաղող ու խընձոր, եւ մեղր ու կարագ,
Եւ կոյս գինիով, ձիւներուն վըրայ, ըրաւ պատարագ:

Իսկ երբ ծաղկեցաւ մեր ծիրանի ծառն աստղազարդ փայլով,
Ծառին տակ նըստաւ Աստուած մեզի հետ, խընդալով, լալով:

Ա՜խ, ա՛լ տուն երթանք, մեր տունն է համեստ, բայց սիրով փար-
թամ,
Իմ վերջին ողջոյնս, իմ վերջին համբոյրս ես անոր կու տամ:

Երթա՛նք Հայաստան, մեր պապենական երկիրն անպատում,
Իր ազատութեան անթիւ լարերով նըւագ ու խընդում:

1924—1941

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Սիբիլլա՛, դուն վարդակարմիր ձեռքերով՝
խաղաղութեան ցանէ՛ ցորեանն երգելով,
Զի մարդն, այստեղ, արեամբ գինով է սաստիկ,
Ան որ երբեմն եղաւ հերոս, սուրբ կամ դիք...

ՎԵՐՍՏԻՆ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ ...

Ա․

Ես քեզի հետ շատ խօսեցայ, գիտեմ, Տէ՛ր,
Բայց քեզմէ զատ որո՞ւ խօսի մարդն անտէր․
Ջահը կըրնա՞յ երբեք չերթալ զոհարան,
Կըրնա՞յ լուղորդն երբեք չըլլալ մերկիրան:

Գիտես որ ես հաւատացի քեզի, Տէ՛ր,
Երբ դեռ մանուկ, երկու ձեռքիս մէջ վարդեր,
Կը պըճնէի պատկերդ, որմին վրայ ժամուն,
Ժըպիտներով բարեպաշտիկ իմ մամուն:

Հիմա նոյնպէս կը հաւատամ քեզի, Տէ՛ր,
Փոխան վարդի, լոկ դողդոջուն իմ մատեր․
Փոխան մեծ մօրս, ահեղ կըմախքն, ինծի հետ,
Ընկեր մահուան, մըտերիմի մը հանդէտ:

Եւ պիտի միշտ ես հաւատամ քեզի, Տէ՛ր,
Ձեռքերուս մէջ, իմ գըրած այս հէք թերթեր․
Եւ ինծի հետ, ըստուերն, աւա՛ղ, անծանօթ
Այն էակին, զոր դուն փըշրեցիր զերդ անօթ:

Բ.

Ներէ՛ որ, Տէ՛ր, չըխօսեցայ շատ յըստակ,
Եւ ուզեցի վիհըդ չափել անյատակ.
Ներէ՛որ, Տէ՛ր, չըգըրեցի շատ ալ պարզ,
Ես քու մարտիդ եկող զինուոր՝ դեռ անմարզ:

Տէ՛ր, մէկ կաթիլ շընորհդ ես ծով կարծեցի,
Եւ նաւելուս համար ներէ՛ դուն ինծի.
Ներէ՛ յանդուգն այս նաւորդին, որ մինակ
Եկաւ քեզի, եւ պիտի գայ շարունակ:

Ես ո՞վ եմ, Տէ՛ր, որ կարենամ սաւառնիլ
Դէպի երկինքդ, ամպակուտակ եւ կամ բիլ.
Ես ո՞վ եմ, Տէ՛ր, որ կարենամ, գերդ սուզակ,
Թաղուիլ քու մէջ, գողնալ քեզ, ե՛ս յելուզակ:

Հիմա կեանքի ծառէն կախուած վըտիտ ճիւղ,
Լոյսին սիրով, կեանքին համար, մըշտալիւղ,
Ըրէ՛ որ, Տէ՛ր, իյնամ գիրկի՛ն մէջ աղքատ՝
Ճիւղ հաւաքող սա մարդուկին փայտահատ:

Գ.

Ներէ՛ որ, Տէ՛ր, մեծ մարդ ըլլալ չըկըրցայ,
Զըլացիր ինձ այդ մեծ կոչումն, իբր ընծայ.
Այլ քարշ եկայ, զերդ Թափառիկ ունայն մարդ,
Ունա՛յն, ինչպէս իմ մարագիս խոտն ու յարդ։

Տէ՛ր, ուրիշներն, ըլլան թէ՛ Հայ, թէ՛ օտար,
Եղան իշխան եւ Դըպրութեան մեծ նոտար.
Անոնք, փառքի ծովահանճար Թըմբկահար,
Շանթով զարկին եղէգն, երգովն իր արկար։

Տէ՛ր, ուրիշներ դիզեցին փառք ու պատիւ,
Հարըստութիւն, չըքանըշան անհաշիւ.
Սա մարդն ինչո՞ւ բոպիկ անցաւ այս կեանքէն,
Հայհոյութիւն չէ՞ր, կամ անէծք, ապաքէն։

Միջատին ե՛րգն ալ քեզ համար երգ է, Տէ՛ր,
Քեզ տեսնելու համար կայծն ի՛սկ է լապտեր.
Ես ալ բաղեղն եմ, Տէ՛ր, հիւսուած ոտքերուդ,
Ես ջուրի պարզ սափոր, եւ դուն վարպետ բրուտ։

Ներէ՛ որ, Տէ՛ր, հակառակ ջերմ փափաքիս,
Որուն համար այրեցան սիրտս ու հոգիս,
Զըկըրցայ իմ երկու գիրքերս անըստուեր՝
Ժամանակին բերել տաճարդ ի նըւէր։

Տէ՛ր, երբ մեռնիմ, մի՛ խընայեր, թո՛ղ ուտեն,
— Զըկերուեցա՞յ, յաղթիս, Երգին կոյր որդէն, —
Թո՛ղ ուտեն գիս զազիր որդերն անդունդին,
Այլ խընայէ՛ Գիրքերուս մա՛հն այդ մըթին։

ԺԱՄԱՆԱԿ

Ա.

Կ՚անցնիմ գետէդ, կ՚անցնիմ ծովէդ, լալագին,
Մերկամարմին, փոթորկավար, հեւասպառ,
Ու չեմ հասնիր, չեմ հասնիր ես ափունքին,
Ո՛վ ժամանակ, դուն որ կ՚իշխես տիրաբար:

Կ՚անցնիմ, կ՚անցնի՛մ, գիշեր ցերեկ անընդհատ,
Նոյնիսկ գետէն առանց ափով խըմելու,
Դիտելով կեանքն իսկ հազիւ մէ՛կ ակընթարթ,
Ես ձիու պէս, ես եզան պէս լուռ եւ հլու:

Կ՚անցնիմ, կ՚անցնի՛մ, հայհոյելով մերթընդմերթ,
Աղօթելով մերթ, ծոմապահ սուրբի պէս,
Ես մարդ, սակա՛յն աստուածային ձեռակերտ,
Ես մարդ, սակա՛յն լերան գագաթ ձիւնադէզ:

Կ՚անցնիմ, կ՚անցնի՛մ, ողորմելի արարած,
Քու գետերէդ, քու ծովէդ, ո՛վ ժամանակ,
Սիրած գիրքերս անութիս տակ ծըրարած,
Տառապանքիս մագաղաթով գեղունակ:

Բ.

Եւ ե՞րբ պիտի հասնիմ, աւա՜ղ, ափունքին,
Ե՞րբ պիտի ա՛լ հանգչիմ քարին վրայ ճերմակ՝
Քու տան սեմին հիւրամեծար, դուն ո՛վ կին,
Դուն կեանք տըւող, մահ տըւող դե՛ւ անդիմակ:

Ինչո՞ւ եկանք, եթէ լողալ լոկ եկանք.
— Լողալ, թըռչի՛լ, նոյնն է, կ'ըսես դուն մեզի:
Ինչո՞ւ եկանք, եթէ դողալ լոկ եկանք.
— Դողալ, ապրի՛լ, նոյնն է, կ'ըսես դուն մեզի:

Եւ տասնամեայ պատանի, ե՛ս լողացի,
Թռայ երգելով, կապոյտներէն ալ անդին.
Եկայ, ծովի՛ն ափը նըստած խընդացի,
Եւ դողալով ապրեցայ կեա՛նքը խոտին:

Երիտասարդ եղայ, դարձեա՛լ լողացի,
Թռայ սիրելով, հորիզոնէն ալ անդին.
Վերադարձայ, ու գետին մօտ խընդացի,
Եւ դողալով ապրեցայ կեա՛նքը վարդին:

Կիսադարեան մա՛րդ ալեւոր, լողացի,
Աղօթելով թռայ աստղերէ՛ն ալ անդին.
Տուն դարձայ ես, ու կրակին մօտ խընդացի,
Եւ դողալով ապրեցայ կեա՛նքը խուրդին:

Անշուշտ պիտի ապրիմ, աւա՜ղ, տակաւին,
Իբրեւ ծերուկ, վայրավատին եւ նօթի.
Պիտի լողամ, եւ պիտի գամ հոգեւին
Խընդալ դողով, գետերուն ափն անջըրդի:

Գ.

Ինչո՞ւ այսպէս, եւ մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ո՞ւր,
Պիտի քըշէ՛ս զիս, ո՛վ անգութ ժամանակ,
Դուն համասփիւռ, հոսանուտ մահ ամէնուր,
Դուն Աստուծոյ մեծ քերթուածին ամանակ:

Ինչո՞ւ այսպէս, եւ մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ո՞ւր,
Քու ալիքով, մըրըրկօրէն կատաղի,
Պիտի վարե՛ս զիս, նետուած թուղթ կամ փետուր,
Քու գետերէդ, քու ծովէդ ա՛յնքան աղի:

Ինչո՞ւ այսպէս, եւ մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ո՞ւր,
Պիտի մըտրակե՛ս զիս, բանտարկեալ կալ ու կապ,
Դուն բանտապահ, մեր այս բանտին թաքթաքուր,
Դուն ի պատիւ մարդոց սարքուած զա՛ռն ագապ:

Ինչո՞ւ այսպէս, եւ մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ո՞ւր,
Պիտի քարշե՛ս զիս, զերդ դիակ, զերդ սատակ,
Դուն կայծակին զինուած թուրով սայրասուր,
Տըգեղ մահուան, գեղեցկաթեւ դուն հրեշտակ:

Դ.

Ինչ որ տուիր, առիր ինձմէ, աւազա՛կ,
Եւ կըշռելով եւ հաշուելով կէտ առ կէտ.
Եւ ես հէք մարդ, եւ ամուրի, անզաւակ,
Ծուարեցայ, կարկամեցայ ապտակէդ:

Ինչ որ տուիր, առիր ինձմէ, դաւաճա՛ն,
Եւ սեւ մազերս եւ իմ սէրերս ու ժըպիտ.
Եւ անոնցմով, ուղտերն ինչպէս կ'որոճան,
Որոճացիր, դուն սեղանիս հի՛ւր կոպիտ:

Ինչ որ տուիր, առիր ինձմէ, մարդասպա՛ն,
Եւ կըշռելով եւ հաշուելով կէտ առ կէտ.
Եւ ես հիմա, մէկ շիշ ձէթով խանութպան,
Կը սարսափիմ յափըշտակիչ բազուկէդ:

ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

« Մեծ հարսնիքին իմաստութեան,
Նարօտ բերենք հազարերփնեան,
Եւ բաժնենք հացն իր բարկ փուռին,
Աղքատներուն եւ բոլորին.... : »
« ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ »

Ա.

Քեզ կ'օրհներգեմ, իմաստութեան ո՛վ արեւ,
Վառուա՛ծ, անշուշտ, գանկի մը մէջ անսահման.
Ճառագայթէ՛, փողփողէ՛ դուն մեր վերեւ,
Կեանքին համար, եւ իր փառքին պըսակման:

Ի՛նչ պերճ է մարդն, իմացական փայլակով,
Նոյն ճաճանչով կապուած հոգի եւ մարմին.
Երգող արձան, գաղափարին նըւագով,
Պար եւ նըկար, փորագըրուա՛ծ իր վէմին:

Ի՛նչ գեղեցի՛կ է լոյսն, այսպէս թեւապար,
Մերկ մանկութեամբ, աղբիւրներէդ ոսկեհոս.
Որ կու գայ մեզ, մերթ թափով, մե՛րթ մեղմաբար,
Երկիրն իրե՛ն իբրեւ հունձքի խոր ակօս:

Ի՛նչ քաղցր է կեանքն, ուրախութեան քու երգով,
Անմահօրէն եւ սիրաբար ներդաշնակ.
Համանըւագ, անթըւելի հագագով,
Որ կը շառնայ, կը ծովանայ շարունակ:

Ի՛նչ վեհ է տաղն, երփներանգ քո՛ւ տողերով,
Բարձրավարս ի՛ր բանաստեղծով ջահակիր,
Աստուածացման երանաւէտ դողերով.
Եւ ո՞ր շըրթունքն անոր ջուրին չի հակիր:

Բ.

Ի՞նչ բան քեզմով, իմաստութեան սո՛ւրբ արեւ,
Չ՚ըլլար վսեմ եւ բացարձակ եւ հզօր.
Չե՞ն գինովնար քեզմով խոտերն ու տերեւ,
Չե՞ն արբենար քեզմով արտերն ու արօր:

Ի՞նչ բան քեզմով, իմաստութեան սո՛ւրբ արեւ,
Չ՚ըլլար հարմնիք դահլիճներուն մէջ վերին.
Չի՞ թռչիր միտքն, այլակերպմամբ ակներեւ,
Դայլայլելով յաւերժապէս եւ խորին:

Ի՞նչ բան քեզմով, իմաստութեան սո՛ւրբ արեւ,
Չ՚ըլլար մաքուր, ձիւնին նըման լեռներուն.
Չի՞ սրբանար հոգին խոկմամբ արդարեւ,
Չի՞ զարդարուիր սիրտն ըզգացմամբ պարարուն:

Ի՞նչ բան քեզմով, իմաստութեան սո՛ւրբ արեւ,
Չ՚ըլլար երբեք հաստատապէս մարդկային.
Չի՞ գար ըսկիզբն, իր թեւով ա՛յնքան թեթեւ,
Չ՚ե՞րթար վախճանն արդարաբար իր կայքին:

Ի՞նչ բան երբեք քեզմով չ՚ըլլար կատարեալ,
Այս աշխարհէն մինչեւ երկինքն անպարփակ.
Ի՞նչ բան չ՚ըլլար, քու շողերուդ տակ օրհնեալ,
Սիրոյ համար եւ յաղեցում եւ պապակ:

Ի՞նչ բան երբեք քեզմով չ՚ըլլար երջանիկ,
Իմ երգերէս մինչեւ արցունքն իմ մօրկան.
Խոնջ մըշակէն մինչեւ բանուորն ոստանիկ,
Իմաստունէն մինչեւ աչքերն այս մանկան:

Գ.

Շողա՛, փայլէ՛, իմաստութեան ո՛վ արեւ,
Ձերդ սափոր մե՛զ լեցուր լոյսով փրկաւէտ.
Սարփինայի հանդոյն կախուէ՛ մեր վերեւ,
Ողջոյն տալով հարսանեկան քու նաւէդ։

Շողա՛, փայլէ՛, իմաստութեան ո՛վ արեւ,
Լեցո՛ւր աշխարհն համբոյրներով սիրաւէտ.
Իբրեւ արտոյտ ճախրէ՛ զըւարթ մեր վերեւ,
Կրակ տալով մեզ աստուածավառ քու բոցէդ։

Շողա՛, փայլէ՛, իմաստութեան ո՛վ արեւ,
Լեցո՛ւր մեր կեանքն իմացութեամբ խընդաւէտ.
Իբրեւ մատեան բացուէ՛ թերթ թերթ մեր վերեւ,
Յօրինելով մեզ վերրատին քու կաւէդ։

Շողա՛, փայլէ՛, իմաստութեան ո՛վ արեւ,
Լեցո՛ւր աչքերն երազանքով ծաղկաւէտ.
Ձերդ ծիրանի տարածուէ՛ դուն մեր վերեւ,
Եւ շարունակ, հանապազօր եւ յաւէտ։

ԼՌՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Կը պատկառիմ եւ կը դողամ, կը հեծեմ
Դուռիդ առջեւ, զոր մահն ամո՛ւր կը փակէ,
Անոր բացուիլն անկարելի կը կարծեմ.
Եւ դուն ընդմիշտ պիտի լռես ի հարկէ:

Կը պատկառիմ եւ կը դողամ, կը հեծեմ
Սեմիդ առջեւ, զոր մորենին կը ծածկէ,
Անկէ անցնիլն անկարելի կը կարծեմ.
Եւ դուն ընդմիշտ պիտի լռես ի հարկէ:

Կը պատկառիմ եւ կը դողամ, կը հեծեմ
Խաչիդ առջեւ, զոր խօսքն անդուլ կը ձաղկէ,
Զայն համբուրել անկարելի կը կարծեմ.
Եւ դուն ընդմիշտ պիտի լռես ի հարկէ:

Կը պատկառիմ եւ կը դողամ, կը հեծեմ
Սիրոյդ հանդէպ, զոր մարդն, անխոնջ, կը հերկէ,
Բայց քաղել հունձքն անկարելի կը կարծեմ.
Եւ դուն ընդմիշտ պիտի լռես ի հարկէ:

Կը պատկառիմ եւ կը դողամ, կը հեծեմ
Ըստուերիդ տակ, զոր լուսընկան կը խընկէ,
Զայն ըմփոփել անկարելի կը կարծեմ.
Եւ դուն ընդմիշտ պիտի լռես ի հարկէ:

Բ.

Ո՛վ լռութիւն, ահա՛ւասիկ ամէն օր,
Խօսքին մեղքով, միշտ շուրթերուս վրայ ծըլած,
Տէ՛ս, կը զըղջամ, ես անթողլի մեղաւոր.
Եւ անբարբառ եւ անմըռունչ եւ անլաց:

Բեմերուն վրայ ես ճարտասան մեծաձայն,
Բերնիս անշէջ կրակէն լեզուս իմ խըլած,
Գոց աչքերով գութ կը հայցեմ մի միայն.
Եւ անբարբառ եւ անմըռունչ եւ անլաց:

Նոր հաւատքին ես առաքեալ գեղաբան,
Խօսքին ձորձով, եւ գօտիով գօտեւած,
Կու գամ քեզի ճամբաներէն անխափան.
Եւ անբարբառ եւ անմըռունչ եւ անլաց:

Երկինքն ի վեր ես աղօթող շատախօս,
Խօսքին թոյնով դիւահարի պէս մոլած,
Քեզ կը փարիմ իմ ձեռքերով թոյլ ու դօս.
Եւ անբարբառ եւ անմըռունչ եւ անլաց:

Ո՛վ լռութիւն, ես տաղասաց բազմալար,
Ափ մը շաքար՝ խօսքին գետին մէջ հալած,
Կու գամ հանգչիլ մեծ կաղնիիդ տակ դալար.
Եւ անբարբառ եւ անմըռունչ եւ անլաց:

Գ.

Եւ դուն հարկաւ պիտի հըսկես իմ վըրաս,
Մեծ կաղնիին շուքին ներքեւ, ամէն օր,
Եւ երբ մըթնէ, գըլուխդ հակած, պիտի լաս,
Եւ իբրեւ մայր եւ իբրեւ քոյր սըգաւոր։

Ամառ ատեն հարկաւ ինծի պիտի տաս,
Մեծ կաղնիին շուքին ներքեւ, ամէն օր,
Մեր աղբիւրէն թաս մը պաղ ջուր, լո՛կ մէկ թաս,
Եւ իբրեւ մայր եւ իբրեւ քոյր սըգաւոր։

Ձըմրան, հարկաւ պիտի կըրա՛կ դուն վառես,
Մեծ կաղնիին ներքեւ, ամէն, ամէ՛ն օր,
Եւ գոյն անոր պիտի երբեք չըմարես,
Եւ իբրեւ մայր եւ իբրեւ քոյր սըգաւոր։

Եւ երբ յանկարծ բացուին ձեռքերս հովերէն,
Մեծ կաղնիին շուքին ներքեւ, ամէն օր,
Պիտի ծածկես քու վերմակով, մեղմօրէն,
Եւ իբրեւ մայր եւ իբրեւ քոյր սըգաւոր։

Եւ երբ ուզեմ հեռուդ խօսիլ հին սիրով,
Մեծ կաղնիին շուքին ներքեւ, ամէն օր,
Դուն պիտի զիս լըռեցնես քո՛ւ համբոյրով,
Եւ իբրեւ մայր եւ իբրեւ քոյր սըգաւոր։

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Խաղաղութիւնն, այս առաւօտ, ձիթենիէս խօսեցաւ,
— « Ահա՛ւասիկ որ ես կու գամ յամրօրէն,
Ինչպէս որ դուք կու գաք մըթին գիշերէն,
Ինչպէս որ դուք կը քաշէք ջո՛ւրը հորէն,
Ինչպէս արեւն իր անդունդէն կը ծագի,
Կու գամ գօտի՛ կապած արծաթ եւ ոսկի: »
« ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ »

Ա·

Դաժանօրէն չարչարուած եւ դառնապէս տառապած,
Խաղաղութի՛ւն, ո՛վ մայր իմ, գիս կ'ընդունիս գըրկաբաց·
Եւ կ'արծարծես օճախի՛դ կըրակն առոյգ փայտերով,
Ու կը դիտես, ինծի հետ, բո՛ցը խելար կայթերով:

Պատերազմէն նոր դարձած, ես քաջ ռազմիկ եւ հերոս,
Խաղաղութի՛ւն, ո՛վ հայր իմ, գիս կ'ընդունիս դուն անխօս·
Եւ կը բերես ծանօթ փարչն, հին գինիով հրակայլակ ,
Քու աչքերո՛ւդ մէջ դողով, իմիններո՛ւս մէջ փայլակ:

Սիրոյ նետէն վիրաւոր, ես դալկադէմ սիրահար,
Խաղաղութի՛ւն, ո՛վ քոյր իմ, գիս կ'ընդունիս հեզաբար·
Եւ կը բերես կարմիր վարդն, իմ ոռոգած թուփերուս,
Ու սիրոյ նո՛ր բոց կու տաս, այս իմ հանգած բիբերուս :

Տարագըրուա՛ծ քաղաքէն, եւ մերժըւած գիւղերէն,
Խաղաղութի՛ւն, ո՛վ եղբայր, գիս կ'ընդունիս քաղցրօրէն·
Եւ կը բերես պըտուղներ, մեր աստղերուն պէս փալփլուն,
Ու կարծես դո՛ւն կը սպասես, մեր երկուքին ալ լալուն:

Աղքատացած խորապէս, եւ մերկօրէն չըքաւոր,
Խաղաղութի՛ւն, ո՛վ ընկեր, գիս կ'ընդունիս սըգաւոր·
Եւ կը բերես մաքուր ջուր, քու շատ պարզուկ ամանով,
Որ խոնջ ոտքե՛րըս լըւամ, լըւա՛մ ձեռքերս ես անով:

Բ.

Խաղաղութի՛ւն թող ըլլայ, բոլոր, բոլո՛ր տուներուն,
Որ միշտ բերքով եւ երգով ըլլան, անոնք պատարուն.
Կտուրն ըլլայ վարդերով, մրտուրքն՝ ոսկի յարդերով,
Հարսներն ըլլան պըճնըւած, սիրոյ յարդի զարդերով :

Խաղաղութի՛ւն թող ըլլայ, բոլոր, բոլո՛ր արտերուն,
Որ ըլլան յար ցորենին կայթառօնով օրօրուն.
Արօրն ըլլայ միշտ կապուած, անոնց նախշուն նարօտին,
Անոնց սըրտին նըւագ տայ, բոժո՛ժն անցնող պերճ հօտին:

Խաղաղութի՛ւն թող ըլլայ, բոլոր, բոլո՛ր մարտերուն,
Թուրերու ժանտ խօշխէնին, թընդանօթին ալ գոռուն.
Թո՛ղ ալ դադրի վառ արեա՛ն սահանքն, ահեղ բողոքով,
Թո՛ղ գայ սիրել պատանին, հերկել մըշակն իր բազկով:

Խաղաղութի՛ւն թող ըլլայ, բոլոր, բոլո՛ր մայրերուն,
Որոնք լացին ու կու լան, հէք ակնարկով մոլորուն,
Որոնք իրենց արցունքին կանթեղներով կ՚օրօնեն,
Իրենց սըրտին ծաղիկներն, ու լուր կ՚ուզեն զարունէն:

Խաղաղութի՛ւն թող ըլլայ, բոլոր, բոլո՛ր խեղճերուն,
Մեռածներուն վըշտաբեկ, եւ քըրտնաթոր ողջերուն,
Որոնք, երկու ձեռքերով, երջանկութեան վազեցին,
Եւ հացի՛ւ չող մը գըտան, եւ չոր պատա՛ռը հացին:

Գ.

Թո՛ղ բարձրանայ, ամէ՛ն կողմ, ազատութեան երգն անծայր,
Ինչպէս դուն, Տէ՛ր, քու փառքով բարձունքներէն համբարձար․
Ազատութիւն թո՛ղ երգէ աշխարհն հրսկայ քընարով,
Եւ թո՛ղ պարեն մեր լեռներն, այս լուսընկայ գիշերով։

Թո՛ղ բարձրանայ, ամէ՛ն կողմ, երջանկութեան երգն անծայր,
Ինչպէս դուն, Տէ՛ր, քու շուրթով թըշուառներուն մօտեցար․
Երջանկութիւն թո՛ղ ծըփայ, ծովերուն պէս կապտագեղ,
Գետերուն հետ թո՛ղ հոսի, ըլլա՛յ դալկլայլ ու գեղգեղ։

Թո՛ղ բարձրանայ, ամէ՛ն կողմ, ուրախութեան երգն անծայր,
Ինչպէս դուն, Տէ՛ր, լերան վրայ աստուածօրէն խօսեցար․
Ուրախութիւն թո՛ղ թըռչի թըռչուններուն թեւերով,
Բիւր գոյներով, շողերով, եւ սիրտերուն թիւերով։

Թո՛ղ բարձրանայ, ամէ՛ն կողմ գեղեցկութեան երգն անծայր,
Ինչպէս դուն, Տէ՛ր, մեղաւոր կընոջ գըլխուն փարեցար․
Գեղեցկութիւն թո՛ղ շողայ ծաղէ ի ծաղ յաւիտեան,
Եւ թո՛ղ մարդիկ իր փառքին երկըրպագեն միշտ երթան։

Թո՛ղ բարձրանայ, ամէ՛ն կողմ, աշխատութեան երգն անծայր,
Ինչպէս դուն, Տէ՛ր, հասկերուն ջինջ համբոյրին ծըռեցար․
Աշխատութիւն թո՛ղ ծորի, ծորակներով քըրտինքին,
Աշխատութեան օրհներգով թո՛ղ վերանայ մեր հոգին։

ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Սակայն ինչո՞ւ հարցընել, անմահութիւն կա՞յ արդեօք.
Կը հաւատային ի խորոց, չէին հարցներ առենօք.
Պարզ էր հոգին մարդերուն, իրենց խըմած ջուրին պէս,
Իրենց կերած հացին պէս, պարզ էր սիրտն ալ իսկապէս:

Սակայն ինչո՞ւ հարցընել, անմահութիւն կա՞յ արդեօք.
Երկինք, երկիր հաշտ էին, իրենց պարկեշտ ընտանեօք.
Համակերպած վըճիռին, անոնք հարցում չէին տար,
Հարցումն, աւա՜ղ, կասկածով, բերնին մէջ թոյն մ'է վատթար:

Սակայն, ինչո՞ւ հարցընել, անմահութիւն կա՞յ արդեօք.
Մըշակն եզին պէս յաճախ լուռ էր, եւ հե՛զ եւ խելօք.
Մըշակն արտով կ'երազէր, եզն ալ խոտով կ'որոճար,
Մարդուն գործով միշտ կ'ըլլար, օրը բարի եւ կամ չար:

Սակայն ինչո՞ւ հարցընել, անմահութիւն կա՞յ արդեօք.
Մարդիկ եղբա՛յր իրարու, կ'աշխատէին անմորմոք.
Կը ծընէին լոյսին պէս, կը մեռնէին զերդ ծաղիկ,
Աղօթքին վրայ կը շողար, արցունքն իրենց զերդ շաղիկ:

Սակայն ինչո՞ւ հարցընել, անմահութիւն կա՞յ արդեօք.
Կը հաւատային ի խորոց, չէին հարցներ առենօք.
Երկաթագիր տառերով կը կարդային սուրբ գրաբար,
Անմահութեա՛ն էր նըշան, Արարատն ալ ձիւնափառ:

Բ.

Այլ հարկ է նա՛խ հարցընել, կըրնա՞յ կորչիլ մարդն երբեք,
Կըրնա՞յ երթալ կորսըւիլ, իբրեւ եղէգ դիւրաբեկ·
— Ո՛հ, կը խօսիմ ճըշմարիտ, ո՛վ եղբայրներ բարեմիտ,
Վիհին մէջ չե՛նք իյնար մենք, իբրեւ կոպիճ եւ կամ չիթ:

Այլ հարկ է նա՛խ հարցընել, կըրնա՞յ թաղուիլ մեր հողին,
Ըլլալ ճարակ որդերուն, ըլլալ կըմախք ողբագին·
— Ո՛հ, կը խօսիմ ճըշմարիտ, ո՛վ եղբայրներ բարեսիրտ,
Պիտի երբեք չըննջենք, արհաւրօրէն անխըլիրտ:

Այլ հարկ է նա՛խ հարցընել, կըրնա՞յ մեռնիլ սիրտն իսպառ,
Սէրը կըրնա՞յ չիջանիլ, իբրեւ կանթեղ հիքարար·
— Ո՛հ, կը խօսիմ ճըշմարիտ, ո՛վ եղբայրներ սիրելի,
Սէրն է անմահ յաւիտեան, ամէն բանէ աւելի:

Այլ հարկ է նա՛խ հարցընել, կըրնա՞յ մեռնիլ Բանն անճառ,
Այն որ եղաւ մեզ համար, պաշտամունքի վեհ տաճար·
— Ո՛հ, կը խօսիմ ճըշմարիտ, ո՛վ եղբայրներ պատուական,
Անմահ Բանի՛ն ի պատիւ, մարդիկ գային եւ եկան:

Այլ հարկ է նա՛խ հարցընել, կըրնա՞յ մեռնիլ յոյսն անհուն,
Կըրնա՞յ ճըրագն այդ մարիլ, խորութեան մէջ ծովերուն·
— Ո՛հ, կը խօսիմ ճըշմարիտ, ո՛վ եղբայրներ յուսավառ,
Յոյսն ալ է ճի՛շդ լոյսին պէս, չունի ո՛չ ամպ, ո՛չ խաւար:

Գ.

Անմահ ենք, Տէ՛ր, յաւիտեան, որովհետեւ նոյնն ես դուն,
Խորհուրդին խոր մոխիրով անթեղուած կրակ կայծկլտուն.
Դուն որ արեւ վառեցիր, մեր լեռներուն գագաթին,
Եւ պիտի զայն միշտ վառես, մեր այս կեանքէն ալ անդին:

Անմահ ենք, Տէ՛ր, յաւիտեան, որովհետեւ նոյնն ես դուն,
Ներկայութիւն բացակայ, կենդանութեամբ պարպատուն.
Դուն որ տուիր մեզ աշխարհն, ուրախութեան արցունքով,
Տուիր ինծի ալ քնար, ըլլալ փառքիդ ջատագով:

Անմահ ենք, Տէ՛ր, յաւիտեան, որովհետեւ նոյնն ես դուն,
Ըստուերամած եռանկին, փայլատակմամբ որոտուն.
Մենք փառն ենք քու գոյութեան, եւ դուն մեր փառն անքննին,
Քեզմով սերմերն իսկ չընչին՝ անմահութիւն կը հագնին:

Անմահ ենք, Տէ՛ր, յաւիտեան, որովհետեւ նոյնն ես դուն,
Բազմամարտիկ գումարտակ, մահուան բարձմամբ զըւարթուն.
Քու փարախիդ մենք գառնուկն, արտասուալից մայիւնով,
Քու տաճարիդ մենք զանգակն, ուրախալից զանգիւնով :

Անմահ ենք, Տէ՛ր, յաւիտեան, որովհետեւ նոյնն ես դուն,
Դուն որ տուիր մեր պատկերն, իբր ուղեկից խեղճ մարդուն,
Որպէս զի, Տէ՛ր, մահուան մօտ, մեզի ըլլայ քաջալեր,
Եւ լաս երբեմն ալ մեզ հետ, դուն իբրեւ հայր ալեհեր:

ՎԱԼԳԱՐԻԼ (դոհարագիր Մարտիրոս)
19 օգոստոս 1941

ՎԵՐՋ

ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ

	էջ
ՁՐՈՅՑ ԻՐՄԱ ԹՈՌՆԻԿԻՍ ՀԵՏ	7
ՖԵՐՏԱՆԷ	11
ՎԻՇՏԻՆ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐԸ	30
ԱՐԵՒԵԼԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ	86
ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ	105

[500 տ.]
A II 89329

Տպագրութիւն
ՏԷՐ - ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Փարիզ

Printed in France

[500ր.]

Ա
89329

Տպագրութիւն
ՏԷՐ - ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Փարիզ

Printed in France